

HOTADE ORD

Så mår den litterära yttrandefriheten i Sverige

SVENSKA P·E·N

FÖRSVARAR DET FRIA ORDET
GRUNDAT 1922

HOTADE ORD. Så mår den litterära yttrandefriheten i Sverige

© 2026 Svenska PEN och författarna.

Rapporten får spridas fritt i oförändrat skick.

Om du har tagit del av rapporten i tryckt format och vill ha den digitalt kan den hämtas på svenskapen.se.

Redaktör, huvudförfattare och formgivare: Kolbjörn Guwallius.

Om inget annat anges är texterna skrivna av Kolbjörn Guwallius.

Illustrationer: Kajsa Nilsson.

Ansvarig utgivare: Hanna Nordell.

Rapporten ges ut med stöd från Svenska Postkodlotteriets Stiftelse.

ISBN tryckt utgåva: 978-91-991516-0-1

ISBN pdf: 978-91-991516-1-8

Svenska PEN

Kungsgatan 58
111 22 Stockholm

svenskapen.se
info@svenskapen.se

Om rapportens redaktör

KOLBJÖRN GUWALLIUS är frilansjournalist och författare till flera facklitterära böcker.

INNEHÅLL

KERSTIN ALMEGÅRD	Förord	4
	Hot och hat underminerar yttrandefriheten	5
	Urfolk attackeras som kollektiv	9
AK WELSAPAR	Skatterna är inom räckhåll, ändå är de onåbara	10
ALEXANDRA PASCALIDOU	Demokratin kräver att vi inte tystnar	12
	Myndigheter görs till vapen mot författare och journalister	14
KURDO BAKSI	Autokratier exporterar hoten mot det fria ordet	18
	Nedmonterad demokrati är en attack på det fria ordet	20
LIZA ALEXANDROVA-ZORINA	Bekvämlighet underminerar yttrandefriheten	24
	Författare angrips på Bokmässan	26
OLA LARSMO	Kognitiv svindel ska förstöra sanningen	28
	Svenskar censureras utomlands	30
ELIN ANNA LABBA	Att bli samisk författare är att bli debattör	32
	Politiska beslut inskränker yttrandefriheten	34
JOAKIM MEDIN	När auktoritära ledare inte tål litteratur	36
	Biblioteken har blivit ett slagfält i kulturkriget	38
EMMA KARINSDOTTER	Viktigast av allt är att vi fortsätter skriva	42
	Sammanfattning	44
	Summary in English	45
	Referenser	46
	Publicistklubben CAMILLA KVARTOFT	11
	Sveriges Författarförbund ANJA GATU	13
	Reportrar utan gränser ERIK LARSSON	17
	Scholars at Risk Sverige KAROLINA CATONI	19
	Kommittén för demokratins röstbärare TORA HOLMBERG	25
	Svenska tecknare JOSEFINE ENGSTRÖM	29
	ICORN KARIN HANSSON	31
	Journalistförbundet ULRIKA HYLLERT	33
	Svenska Förläggareföreningen MIKAELA ZABRODSKY	37
	Svensk biblioteksforening SILVIA ERNHAGEN	41
	DIK ANNA TROBERG	43

FÖRORD

Kerstin Almegård

ORDFÖRANDE FÖR SVENSKA PEN 2023-2026

Yttrandefriheten är bland det första som hotas när demokratier sätts under press. Den urholkas sällan genom ett enda beslut eller ett öppet förbud, utan genom förskjutningar som var för sig kan framstå som harmlösa. Tillsammans förändrar de villkoren för det fria ordet. Under en sådan process är det vanligt att litterära och publicistiska utövare drabbas. De blir måltavlor för hat, hot, misstänkligheter och påtryckningar, vilket riskerar att leda till rädsla, självensur och tystnad.

Svenska författare och journalister verkar i en värld där det inte räcker att försvara yttrandefriheten på hemmaplan. Det visar exemplen med den kidnappade poeten och bokhandlaren Gui Minhai, som sedan 2015 sitter frihetsberövad i Kina för sin regimkritik, och journalisten Dawit Isaak, som sedan 2001 utan rättegång hålls i eritreanskt fängelse för sin journalistik. Svenska PEN kräver deras frigivning, liksom vi krävde att Turkiet skulle släppa författaren och journalisten Joakim Medin som under 2025 satt fängslad med fabricerade anklagelser.

Hotade ord är Svenska PEN:s försök att fånga den litterära yttrandefrihetens villkor i Sverige i dag. Rapporten samlar texter av författare, forskare och andra sakkunniga som befinner sig mitt i denna verklighet. Tillsammans ger de en bild av ett läge där yttrandefriheten formellt sett är stark, men där det praktiska utrymmet för fritt publicistiskt arbete i flera avseenden blir snävare.

I rapporten skildras hur hat och hot mot litterärt verksamma påverkar både individer och det offentliga samtalet. En enkät bland författare och andra publicister visar att utsattheten är ojämnt fördelad, då personer med minoritetsbakgrund drabbas oftare. Flera vittnar om hur hotbilden leder till försiktighet, tillbakadragande och självensur. Rapporten uppmärksammar också att angrepp i offentligheten i allt högre grad är organiserade och systematiska. Rättsliga trakasserier, drev och administrativa verktyg används för att tysta kritiska röster.

Rapporten visar dessutom på en tendens där

inställningen till konstnärlig frihet, pressfrihet och yttrandefrihet från politiskt håll förskjutits. Det visar sig både genom att principen om armlängds avstånd oftare ifrågasätts av politiker, och att makt-havare oftare pekar ut och ifrågasätter enskilda journalister, skribenter, konstnärer eller forskare som ut-talar sig i offentligheten.

Utöver det ryms personliga vittnesmål om hur den litterära yttrandefriheten påverkas av identitet, språk och exil. Författare med erfarenhet från auktoritära regimer visar att hoten mot det fria ordet inte stannar vid nationsgränser, utan når Sverige genom transnationellt förtryck, påtryckningar och våld. Andra bidrag belyser de särskilda villkor som gäller för författare som skriver på minoritetsspråk eller tillhör urfolk, där bristande strukturer och resurser begränsar möjligheten att skriva och bli läst.

Flera texter placerar den svenska utvecklingen i en internationell kontext och visar hur den globala nedmonteringen av yttrande- och pressfriheten är tätt knuten till demokratins tillbakagång. Samtidigt framhålls att Sverige fortfarande rankas högt i internationella jämförelser, vilket gör tidiga normförskjutningar desto viktigare att uppmärksamma.

Rapporten gör inte anspråk på att ge en heltäckande bild av tillståndet för den litterära yttrandefriheten i Sverige. Den är ett nedslag i sin samtid och en ögonblicksbild som synliggör vissa erfarenheter, konflikter och strukturer. Luckor och perspektiv som inte fått utrymme måste fyllas på andra sätt.

Denna rapport är inte en slutpunkt, utan en kontrollstation. Vi fortsätter följa utvecklingen över tid, bredda perspektiven och fördjupa analysen. Hoten mot yttrandefriheten kräver ständig uppmärksamhet, solidaritet och motstånd – och det är fundamentalt för verklig yttrandefrihet att dess försvarare också står upp för möjligheten att uttrycka åsikter man inte delar eller som anses vara problematiska. Att värna hotade röster är att värna demokratins grundvalar. ■

Hot och hat underminerar yttrandefriheten

Hat och hot mot yrkesverksamma inom det litterära fältet rapporteras återkommande i medierna. Det märks i intervjuer med enskilda, i debattartiklar och i upprop. Ett sådant publicerades i Dagens Nyheter i september 2024, då 74 publicistiskt verksamma delade med sig av försök att tysta dem. »Vi upplever att det skett en betydande normförskjutning i Sverige under det senaste decenniet«, skrev undertecknarna. De oroade sig för att en tystnadskultur bredde ut sig som en konsekvens av alla attacker.

Det är lätt att få intrycket att många publicister drabbas av hat och hot, att det påverkar deras yrkesutövning och att det förekommer över tid. För att fördjupa bilden bad Svenska PEN i december 2025 föreningens och Författarförbundets medlemmar att besvara en enkät om utsattheten för hat och hot. 829 svar inkom.

Enkäten är inget statistiskt säkerställt underlag utifrån samtliga yrkesverksamma eller ens utifrån medlemmarna i de båda organisationerna, då den bygger på frivilligt deltagande. Men svaren bidrar ändå till bilden av läget. Resultaten ligger i linje med dem från liknande undersökningar. Man ska

vara medveten om att en traditionell undersökningsmetod med obundet slumpmässigt urval hade kunnat ge ett annat resultat än när personer aktivt väljer att delta. Med anledning av begränsningarna har svarsandelarna avrundats till hela procenttal.

Av de svarande uppger 7 procent att de har utsatts för hot i någon form under 2025 och 17 procent att de har mött kommentarer av hatkaraktär, till exempel i sociala medier.

»Jag har läst hatinlägg om mig och mina texter på nätet och det kryper inpå en. Det har påverkat mina texter och hur jag pratar om dem«, skriver en manlig barnboks författare. En skönlitterär författare skriver att han har blivit mer försiktig på sociala medier efter att klimatet där har hårdnat.

Skillnaden är störst när man tittar på de svarandes bakgrund. Bland dem med minst en svenskfödd förälder svarade 6 procent att de varit utsatta för hot, medan hela 17 procent av dem med mer utländsk bakgrund hade varit det. Utsattheten för hat uppvisar en liknande skillnad – 16 procent mot 25 procent.

»Jag tillhör en minoritet och hotbilden för flertalet minoriteter blir större och större«, skriver en

**STÖD SVENSKA PEN:S ARBETE FÖR DET FRIA ORDET
OCH FÖR HOTADE OCH FÄNGSLADE FÖRFATTARE I VÄRLDEN
SWISHA ETT BIDRAG TILL 9005091**

**BLI PEN-BÄRARE OCH BIDRA MÅNATLIGEN TILL VÅRT ARBETE
LÄS MER PÅ SVENSKAPEN.SE/PENBARARE**

Svenska PEN har ett 90-konto (pg 900509-1) och granskas av Svensk insamlingskontroll

» Hat riktat mot mig som transperson och som skriver om transfrågor. Det gör mig orolig, och mer vaksam vid framträdanden.

» Vid aggressiva angrepp i sociala medier bara ignorerar och blockerar jag personen och tar bort dennes kommentarer. Jag är så van.

» Jag undviker att delta i öppna diskussioner på sociala medier eftersom stämningen ibland har blivit obehaglig och tonen mot mig blivit hotfull.

» Artiklar om migration väcker alltid hat och hot, vid något tillfälle skriftligt mordhot som polisanmälades, dock utan resultat.

» Jag undviker att delta i debatter eller uttala mig politiskt för att undvika hatiska kommentarer eller hot.

» Som jude som rör mig i judiska kretsar och skriver i frågor som rör judiska förhållanden, Israel och Palestina är jag konstant ett potentiellt objekt för antisemitiskt hat.

» Jag har inte utsatts för hot då jag medvetet undvikit att utsätta mig för risken, jag har således påverkats i min yrkesutövning genom självcensur.

» Det är uteslutande högerpopulistiska och högerextrema påhopp om »vänstervridning«, ibland med antydningar om att jag i min roll som akademiker egentligen är aktivist.

» Jag har skrivit flera verk om politik och politiker och till och från tagit emot hot via telefonsamtal.

Ur fritextsvaren från Svenska PEN:s enkät.

barnboksförfattare. Hon upplever att hoten blir fler när någon från samma minoritetsgrupp syns i medierna. »Man väljer att inte prata om de svåra frågorna eftersom hatet är så pass utbrett«, fortsätter hon.

Tittar man i stället på ålder har den yngsta gruppen, 20–34 år, varit mest utsatta för både hot (19%) och hat (44%), men antalet svarande i gruppen är lågt. Någon könsskillnad framträder inte i enkätsvaren.

9 procent av alla svarande uppgav att hot de någon gång utsatts för hade påverkat dem i deras yrkesutövning och 12 procent att hatkommentarer hade gjort det. Även här är siffran högre för dem med utländsk bakgrund. Hot har påverkat 8 procent av personerna med minst en svenskfödd förälder och 15 procent av dem med utländsk bakgrund. När det gäller påverkan av hat är siffrorna 10 respektive 22 procent.

Enkätsvaren tyder sammantaget på att hot och hat mot litterärt yrkesverksamma är ett problem för många och att det finns en påverkan på deras möjlighet att verka fritt. Det visar också fritextsvaren i enkäten. En kvinna som svarat drabbas inte av hot och hat, men härleder det till att hon själv censurerar och undviker känsliga ämnen. En man skriver att det är svårt att avgöra var gränsen går mellan regelrätt hat och mothugg på sociala medier. En annan man säger sig så gott som dagligen vara utsatt för hat och trakasserier. Personen är utlandsfödd och kopplar det till sin bakgrund, men också till sin forskning och sin litteratur. En författare som uttalat sig om civilkurage i en intervju blev som en konsekvens hotad över telefon.

Författaren Maria Gustavsdotter skriver att hon visserligen inte har blivit hotad just för sitt författarskap, men däremot för sitt deltagande i offentligheten: »Det hot och hat jag blivit utsatt för handlar om att jag är kvinna och inte håller tyst.«

Flera vittnar om att hot och hat mot publicistiskt verksamma inte är en ny företeelse. Författaren Åsa Moberg utsattes rutinemässigt för hot som ung, vilket fick henne att undvika att skriva om varghat i början av 1980-talet och om högerextrema grupperingar när hon bodde i glesbygder med en rasistisk tradition.

Bengt Pohjanen tror själv att han måste vara Sveriges mest hotade författare. Han nämner flera exempel ur sin långa karriär som alla har kopplingar till regionala konflikter kring gränsen mellan Sverige och Finland. Hotfulla telefonsamtal, begravnings-

ningsblommor vid ytterdörren hemma och hotfulla krav på att en teaterföreställning skulle ställas in är några av hans exempel.

– Jag har arbetat med känsliga ämnen, som en författare ska göra. Det har haft ett högt pris, säger han.

När författaren Björn Sandmark skrev ett sarkastiskt inlägg om kärnkraftens driftsäkerhet på plattformen X hösten 2024, svarade ministern för civilt försvar Carl-Oskar Bohlin: »Håll dig till teater, du har uppenbarligen inte en aning om vad du pratar om.« Sandmark var då vd för Göteborgs stadsteater. Men han har följt kärnkraftsfrågan sedan 1970-talet och upplevde därför kommentaren dels som osaklig, dels som ett angrepp på hans yttrandefrihet.

– Bohlin kan så klart säga vad han tycker, men han ska inte be mig att inte göra det. Det är allvarligt att en minister försöker tysta en mening motståndare, säger han.

I mars 2026 skrev Sandmark på sociala medier att ett uttalande av SD-ledaren Jimmie Åkesson om förfäder som »dött och ätit bark« för »den här lilla landplätten« bar samma prägel som de tyska nazisternas blod- och jordretorik. Såväl anonyma konton som SD-toppar ryckte ut till partiledarens försvar. En av dem kallade Sandmark för troll.

– Förr pratade man om politikerförakt, men nu är det en ny typ av politikerförakt där politiker föraktar medborgare. Det är förfärligt för samtalsklimatet, resultatet blir att man tröttnar och drar sig undan från diskussionen. Då blir det som att de äger frågorna och samhället påverkas i den riktningen. De har varit smarta och förstått hur det funkar.

En som har besvarat enkäten är den skönlitterära författaren Karin Tidbeck, som inte har upplevt hot eller hat, men ändå ser en ständig risk för det.

– Jag är transperson. Även om jag inte har fått hat riktat direkt mot mig så är jag mycket medveten om att det kan hända när som helst. Det är en ständig gnagande oro och påverkar bland annat hur jag framställer mig själv socialt.

Författaren Johan Ehn har skrivit flera böcker för en ung publik. Boken *Hästpojckarna* skildrar en kärleksrelation mellan två unga män under mellankrigstidens och nazismens Berlin. Den har använts i klassuppsättningar för diskussioner om minoriteter, vilket också har lett till ett flertal författarbesök i skolor.

– Ibland har jag blivit kontaktad av pedagogerna som har lett arbetet med boken, som har berättat att ett killgäng har haft svårt för ämnet och inte vill

medverka vid besöket eller att de kommer att ställa några speciella frågor. Sådant har skapat en undran om vad som kommer att hända under besöket, berättar han.

På plats har han ofta fått ifrågasättande frågor med ett tonfall och ett sätt att prata som han tycker har rymt en underförstådd missaktning eller mistro. Han svarar sakligt att han skildrar det han gör för att den representationen saknades i litteraturen han själv hade tillgång till under uppväxten.

– Ibland har det känts som en brant uppförbacke. De förstår inte varför de tvingats läsa om bögar. En bra dag kan jag bara ta det, jag har valt de här uppdragen och jag vill nå fram. Andra gånger har man lust att be dem hålla käften och lyssna, även om jag inte gör det.

Trots att ifrågasättandet inte har lett till handgripligheter har han ofta känt att han behöver vara på sin vakt.

– En gång när jag stod på en station och skulle ta tåget tillbaka hem kände jag igen just ett sådant killgäng från författarträffen. Då tänkte jag att någonting lätt skulle kunna hända.

Även om resultatet av Svenska PEN:s enkät inte går att säkerställa statistiskt, är den självrapporterade nivån av utsatthet talande. Det kan vara svårt att greppa allvaret av hoten och hatet mot personer verksamma i offentligheten i en tid när de har blivit vardagsföreteelser. Men det är tydligt att hot och hat påverkar många som utsatts.

Enkätsvaren liknar resultaten från andra enkäter på området. En rapport från Kulturanalys Norden och Nordiska ministerrådet från 2024 redovisar en enkät där författare och konstnärer som är medlemmar i yrkesorganisationer i de nordiska länderna har tillfrågats, bland dem Sveriges författarförbund. Rapportförfattarna konstaterar att undersökningen har brister, framför allt när det gäller svarsfrekvensen, men de redovisade svaren går i linje med dem från Svenska PEN:s enkät, inklusive övervikten i utsatthet för personer med utländsk bakgrund. Svaren går också i linje med en undersökning från Myndigheten för kulturanalys från 2016.

Kulturanalys Nordens enkät besvarades av något fler svenska författare, 1 152 personer. Den var också mer omfattande då den gick in i detalj på olika typer av utsatthet och utsatthet över tid. 35 procent uppgav att de någon gång hade drabbats av hot eller trakasserier och 12 procent att det hade hänt de senaste 12 månaderna. Vanligast var påhopp i sociala medier, men en knapp tiondel hade någon gång

tagit emot direkta hot eller trakasserier via telefon, mejl eller brev. Sju procent hade utsatts för hotfulla uttalanden öga mot öga.

Enkäten frågade även om våld, skadegörelse och stöld. Där var utsattheten lägre, nästan ingenting det senaste året och några få procent som hade utsatts någon gång.

Kulturanalys Norden drar slutsatsen att hot, våld och trakasserier påverkar kulturutövare. Några drar sig undan offentligheten eller undviker att ta uppdrag de bedömer som kontroversiella, medan andra vidtar säkerhetsåtgärder. Det riskerar att skada inte bara enskilda utövare, utan också den fria konsten i stort. Men det skapar också ett motstånd av stärkt engagemang för yttrandefriheten. Handlingar som syftar till att inskränka en persons eller en grupps uttryck kan alltså både få den avsedda konsekvensen och den rakt motsatta.

Även Kulturanalys föregående rapport på området från 2016 visade att många av dem som rapporterade utsatthet för hot, våld och trakasserier hade vidtagit försiktighetsåtgärder och haft behov av stöd. Detta indikerar att problemen är bestående över tid.

Tidigare forskning från Brottsoffermyndigheten visar att risken för självzensur till följd av utsatthet hos personer som »har stor betydelse för demokratin«, som rapporten uttrycker det, är en realitet. Här framhålls personer som redovisar kunskap, fakta och debattinlägg som upplevs stärka perspektiv kring feminism, invandring och jämställdhet som särskilt utsatta. ■

De svarade på Svenska PEN:s enkät

KÖN: kvinnor 58%, män 41%, annat eller vill ej ange 1%.

ÅLDER: 20–34 2%, 35–49 16%, 50–64 35%, 65–79 35%, 80+ 12%.

URSPRUNG: minst en svenskfödd förälder 86%, två utrikes födda föräldrar 4%, född utomlands 11%.

HUVUDSAKLIG VERKSAMHET: skönlitterär författare 31%, facklitterär författare 16%, översättare 9%, barnlitterär författare 8%, journalist 8%, akademiker 7%, poet 5%, övriga <5% per kategori.

HUVUDSAKLIG ANSTÄLLNINGSFÖRM: frilans 78%, anställd 18%, vill ej ange 4%.

MEDLEMSKAP: Svenska PEN 41%, Författarförbundet 87%, Svenska Journalistförbundet 13%, Publicistklubben 10%. Övriga <5% (flera val var möjliga).

Vid avrundning blir summan inte alltid exakt 100%.

Urfolk attackeras som kollektiv

När SVT sände julkalendern *Snödrömmar 2024* kom kritiken direkt. En opinionsskribent skrev att den handlade om hur »en samisk Greta Thunberg-kopia måste stoppa en gruva som planeras av en (troligen korrupt) borgarbracka till kommunpolitiker«. Kalendern anmäldes till Granskningsnämnden och kallades för en »partsinlaga« i gruvdebatten. På sociala medier gjordes inlägg om »indoktrinering« av barn.

– Vi var lite rädda innan den skulle visas eftersom vi vet hur debatten har låtit kring det samiska den senaste tiden, men vi fick mest fint bemötande, berättar Annica Wennström, en av seriens manusförfattare.

Hon skriver även böcker, både med samiska och andra teman, och är van vid att hat och hot kan komma i spåren av publiceringar. Hon försöker låta bli att läsa trollkommentarer i sociala medier.

– Samer är så vana vid att bli betraktade som ett kollektiv, och jag vill undvika det och därför pratar jag inte om alla. Men jag måste ändå säga att vi alla är så vana. Vi tar det nästan för givet att det ska komma.

En tidning intervjuade henne om hennes författarskap och den koloniala blick hon ofta möter, men några månader senare hånade samma tidnings chefredaktör den samiska kulturen på ledarplats. Han gjorde sig lustig över kåtor och jojk för att med det som retorisk hävstång argumentera emot urfolkets inflytande över skogsbruk, gruvdrift, jakt och fiske.

– Jag tyckte det var märkligt.

När Annica Wennström har varit ute på författarbesök har hon ibland blivit påhoppad på grund av sin identitet. Hon får intrycket att personerna ofta bär på en frustration de måste ventileras, fastän den inte gäller Wennströms författarskap.

– På ett författarbesök pratade jag om språklösheten som många samer känner på grund av den politik som har förts genom åren. Jag berättade också om den känslomässiga förlusten av språket. Då blev en kvinna jätteprovocerad och sa att jag min-

sann pratade utmärkt svenska och inte hade förlorat något språk.

En annan gång hade en åhörare bestämt sig på förhand för att Wennström var rasist mot majoritetssvenskar och blev aggressiv i tonen. Författaren har även erfarenhet av att ifrågasättas för sitt icke-samiska namn. De undrar hur mycket same hon egentligen är.

Känslan av att klumpas ihop till ett kollektiv förstärktes när hon som författare till en barnbok om en pojkes dubbla identiteter som same och svensk ställdes till svars för domen om jakt- och fiskerättigheter inom Girjas sameby.

– Man står där som att man är representant för ett kollektiv och ska kunna svara på allt och drabbas av frustrationen, hatet och fördomarna.

Hur hanterar du det?

– På sociala medier är tystnad det effektivaste sättet. När vissa inte får luft tystnar de. Ansikte mot ansikte är det en annan sak. Det är klart att man inte bara kan skaka av sig allt. Man bär med sig en sorg och en beredskap, man är i stabsläge så fort man säger eller gör någonting. Då tänker man att nu kommer det att komma något. Det är stressande.

Censurerar du dig själv på något sätt?

– Någon gång censurerar jag mig för att jag inte orkar. Men jag har också lärt mig att inte ge någon annan tolkningsföreträde. Jag har skrivit rätt tuffa texter om hur svenska förlag fortfarande har en kolonial blick på hur det samiska ska skrivas. Det har jag kunnat skriva i litterära tidskrifter och antologier med andra samer, där det finns en ventil eftersom de som är emot förmodligen inte kommer att läsa det. Men det blir ändå folkbildande, eftersom personer som har ett intresse av att leva tillsammans i ett samhälle läser det. ■

SKATTERNA ÄR INOM RÄCKHÅLL, ÄNDÅ ÄR DE ONÅBARA

Ak Welsapar

När man anländer till Sverige från ofrihet upplever man nästan ett tillstånd av eufori. Man ser sig omkring och kan knappt tro sina ögon: kan det verkligen vara så att ingen längre övervakar dig?

Dagarna går, och gradvis infinner sig insikten: ja, så är det. Allt som omgav dig i hemlandet var en anomali. Du njuter av friheten, badar i den som i solljus. Efter ett par år vänjer du dig vid tanken på att friheten nu är permanent. Dina medborgerliga rättigheter är tryggt skyddade – i praktiken redan innan du blivit medborgare. Du hotas inte längre av myndighetsgodtycke, hunger eller kyla. Du och din familj är i säkerhet.

Och just då uppstår den avgörande frågan.

Fysisk frihet är ovärderlig. Men du emigrerade inte från en diktatur för ett bekymmerslöst liv, utan för möjligheten att skapa fritt. Vad händer nu med ditt litterära arbete? På vilket språk ska du skriva? Vem kommer att ge ut dig? Och – vem kommer att läsa dig?

i hemlandet lämnade du inte bara dina förlag, utan också dina läsare

Så småningom växer insikten fram: i hemlandet lämnade du inte bara dina förlag, utan också dina läsare. I Sverige måste de återerövas. I det ögonblicket går en första, oroande rysning genom kroppen – du hoppas på det bästa, men i huvudet snurrar envist de eviga frågorna: vem bär skulden för din situation, och vad bör göras?

Svar finns bara på den första frågan. Skulden ligger, förstås, hos den omänskliga diktatur som tvingade dig att lämna landet. Men den insikten ger ingen lättnad. Att överleva fysiskt och att överleva som författare är inte samma sak.

Långt fram skymtar det litterära fältet, utan censur och ideologiska förbud. De europeiska bokmässorna drar till sig blicken och lockar fantasin: Göteborg, Leipzig, Frankfurt am Main. Ett hav av böcker på olika språk, samtal, priser, möten. Allt

detta verkar berusande. Dit ska du – till det fria litterära fältet! Och du börjar banka med full kraft på vad som tycks vara öppna portar.

Ganska snart visar det sig att vägen dit inte är så enkel som du föreställt dig. Mellan dig och detta fält finns, uttryckt på svenska, endast ett till synes obetydligt hinder. Den barriär som språket och förlagsstrukturen utgör är nästan osynlig. Men du skriver på ett annat språk, och dina teman är inte helt »svenska«. Dina förläggare och dina läsare finns i en annan del av världen.

Gradvis blir det tydligt: det litterära fältet i Sverige skyddas inte av censur, som i ditt hemland, utan av betydligt mer prosaiska villkor som ekonomiska risker och kommersiella förväntningar.

Du visar potentiella förläggare recensioner av dina böcker och provöversättningar till svenska. De läser, nickar och rycker på axlarna: »Vi tror på dig. Vi tror att du är en begåvad författare och att dina böcker är starka. Men det är där borta, i en annan del av världen. Här känner ingen till dig. Därför kan vi inte ta risken.«

Du ställer den mest naiva frågan i världen: »Vad behöver jag göra för att bli känd bland svenska läsare?« Och får ett lika naivt, men fullständigt ärligt svar: »Du måste ges ut på svenska, helst ofta. Enligt statistiken börjar den svenska läsaren köpa en okänd författare först runt den fjärde boken.«

I det ögonblicket minns man Sindbad sjöfararen ur *Tusen och en natt*. Under en av sina resor finner han en grotta fylld av oskattbara rikedomar – guld, silver och ädelstenar. Men vid ingången står två skelett med dragna sablar, som hårt och rytmiskt skär genom luften och spärrar vägen. Skatterna är inom räckhåll, ändå är de onåbara.

Till det litterära fältet är det, vid första anblicken, också bara ett stenkast. Men vägen dit går inte fågelvägen, utan den är komplicerad och rymmer många dolda grund. För att bli igenkänd måste du ges ut. För att ges ut måste du vara igenkänd. En nästan biblisk formel.

I en sådan situation befinner sig nästan varje

författare i exil som anländer till Sverige från ofrihet, om han eller hon inte råkar skriva på ett av världsspråken. Det handlar varken om konspiration eller illvilja, utan om en krass och obeveklig verklighet.

Det är inte förvånande att författare från hela världen regelbundet ges ut i Sverige, ibland till och med författare av andra eller tredje rang. Men oftast sker det inom ramen för särskilda stödprogram för »externa« röst. Du som nått tryggheten i Sverige räknas dock som »en av oss«, trots att du i kreativt avseende hamnat i ett slags död zon. Eftersom du inte längre är förföljd och riskerar livet för det fria ordet har du upphört att vara ett objekt för akut kulturellt stöd.

skeletten vid ingången utgör ingen klassisk censur

I dag är det lättare för mig att resonera kring detta, då flera av mina böcker efter den långa vägen till förläggare har givits ut på svenska – däribland romanerna *Kobra* och *Legenden om Aypi*. De har fått internationellt erkännande och har senare översatts till andra europeiska språk.

Skatterna ligger dock fortfarande på avstånd. Tillgången till dem är formellt öppen, då yttrandefriheten i Sverige är en grundläggande rättighet. Det litterära fältet är i princip öppet för alla och skeletten vid ingången utgör ingen klassisk censur. I stället fungerar de som svårtydda åtkomstkoder

till det litterära fältet: språk, nätverk av ömsesidigt stöd, ekonomisk bärkraft. Sablarna skär genom luften hårt och rytmiskt, styrda av en mekanism som sedan länge har förlorat sin känslighet för levd mänsklig erfarenhet. Deras rörelser är farliga för var och en som glömmer de oskrivna reglerna och närmar sig deras räckvidd.

Paradoxen är att de internationella stödjande institutionernas påverkan på det litterära fältet kan vara både starkare och mer långvarigt än den ideologiska censuren om man är verksam i en diktatur. ■

Om författaren

AK WELSAPAR är svensk-turkmensk författare och hedersmedlem i PEN International.

Publicistklubben

PUBLICISTKLUBBEN.SE

Det största hotet mot yttrandefriheten för journalister i Sverige är nog självcensur – att man avstår från att rapportera om viktiga, polariserande samhällsfrågor för att man vet att det kan leda till trakasserier, hat och till och med hot. Journalistkårens integritet är viktigare än någonsin och journalisterna behöver starka redaktioner. Inskränkningar i offentlighetsprincipen är också ett stort hot mot journalisters möjligheter att utföra sitt granskande uppdrag.

Vi måste hela tiden påminna om och argumentera för vikten av fri och oberoende journalistik.

Camilla Kvartoft

ORDFÖRANDE

Publicistklubben gör det genom att vara en av de viktigaste platserna för det publicistiska samtalet. Vi främjar debatt, opinionsbildar och skriver remissvar på lagförslag.

Saklig mediekritik är viktig, men tyvärr ser vi även försök att misstänkliggöra medier på osakliga grunder. Maktavare och andra aktörer behöver ta ett större ansvar för att förklara de oberoende mediernas avgörande roll i demokratin. Politiker och myndigheter måste leva upp till offentlighetsprincipen och inte motverka insyn.

DEMOKRATIN KRÄVER ATT VI INTE TYSTNAR

Alexandra Pascalidou

Det börjar sällan med bokbål. Ofta börjar det mer subtilt och stillsamt. Ett ifrågasättande mejl, en anklagelse om bristande balans, objektivitet eller lämplighet. Så urholkas demokratin gradvis. Inte genom ett plötsligt förbud, utan genom finstilla justeringar som vänjer oss vid att vissa röster stämplas som kontroversiella, vissa narrativ problematiseras och vissa människor tvingas backa, ta mindre plats eller helt tystna.

Det handlar om att ta makten över ordet.

När politiker vill diktera vilka författare som får tala offentligt skakar demokratins fundament. Att kalla litteratur som skildrar rasism, sexism, utanförskap, diskriminering, våld och förtryck för »politisk opinionsbildning« är ett gammalt knep och ett farligt spel, särskilt när det sker inför ett val.

När två sverigedemokrater, varav ett kommunalråd, i december 2025 krävde att mitt författarsamtal på biblioteket i Lilla Edet skulle stoppas, handlade det inte om mina böcker, som de givetvis inte ens har läst. Det handlade om min rätt att tala. De kallade det jag gör för »politisk opinionsbildning«. Jag kallar det litteratur.

Lyckligtvis blev reaktionerna massiva. Svenska PEN, Författarförbundet, kultursidor och public service slog larm. Till slut backade politikerna. Inte för att de insåg att de bör hålla armlängds avstånd till kulturen och litteraturen, utan för att de, med egna ord, »inte trodde att det skulle bli så stort«.

Demokratin prövas genom testballonger: Hur långt kan man gå innan någon säger ifrån? Hur mycket rädsla krävs för att arrangörer ska retirera och avboka föreläsningar och samtal? Tystnadens tyranner som strävar efter tolkningsföreträde och monopol på sanningen försöker framtvunga censur och självcensur. Om det inte fungerar byter de metod.

Nyligen begärde en högerextrem sajt ut underlag inför min föreläsning på Svenska institutet i Aten. De krävde att få ut kontrakt, arvoden, rese- och boendekostnader. När det visade sig att föreläsningen kostat exakt noll kronor – inget arvode, inga resor,

inget boende – dog drevet.

Under 30 år i offentligheten har jag sett detta mönster upprepas. Sedan min debut som programledare för det mångkulturella magasinet Mosaik i SVT 1995 har det funnits krafter som velat tysta, stoppa, misstänkliggöra, stigmatisera, demonisera och till och med utvisa mig. För dessa var jag aldrig bara journalist och författare, jag var invandrarkvinnan som tog för mycket plats och som därför borde elimineras. När de inte gillar budskapet försöker de diskvalificera budbäraren.

Nazister har stått utanför min bostadsdörr, de har omringat Folkets Hus i Ludvika och stövlut in i Karlstad när jag skulle föreläsa. De har ringt när jag nattat min dotter och viskat att de ska slakta, stycka eller våldta mig.

Men detta handlar inte om mig. Det handlar om litteraturen och det fria ordet. Att sortera ut författare är ett sätt att underminera demokratin. Det som sker nu är ingen isolerad händelse. Det är del av ett mönster. I allt fler länder, från USA till Ungern, från Polen till Indien, stämplas journalister, författare, konstnärer och forskare som »aktivister« när de skildrar rasism, våld, segregation, könsmaktsordning eller mänskliga rättigheter. Som om demokrati och empati vore partipolitik. Som om det vore ett brott att ge en röst åt dem som sällan hörs.

*motståndet lever i de rum
som vägrar släcka ljuset*

I USA rapporterar PEN America att tusentals böcker har förbjudits på skolor och bibliotek. I Ungern och Polen har kulturinstitutioner politiserats och obekväma röster rensats ut. I Turkiet, Iran, Belarus och Ryssland fängslas författare. I Sverige märks trycket mer subtilt: ifrågasatta, fördröjda eller sänkta bidrag, inställda samtal, ryktesspridning och etikettering med avsikt att brännmärka budbärare. Demokratier dör sällan med ett brak. De tystnar röst för röst, rad för rad, bok för bok.

Jag skriver om mammor som begravt sina barn. Om pappor som saknas, sviker eller försöker bryta våldets mönster. Om människor vars erfarenheter sällan ryms i den politiska debatten, men som alltid lever med dess konsekvenser. Att detta numera betraktas som partiskt och kontroversiellt säger mer om vår samtid än om mitt arbete. Jag kommer aldrig att vara neutral inför människors lidande. Neutralitet inför lidande är inte objektivitet. Det är likgiltighet.

historierna som måste berättas börjar med oss

Mitt arv från antikens Grekland, demokratins vagga, påminner mig ständigt om yttrandefrihetens pris. I Aten, där idén om folkstyre föddes, kunde obekväma röster tystas genom ostracism, landsförvisning – en tidig form av cancelkultur. Den som talade alltför fritt kunde helt enkelt röstas ut ur gemenskapen. När Sokrates vägrade sluta ställa frågor och anpassa sig till tidens givna sanningar tvingades han tömma giftbägaren. Demokratien slukade det fria ordet, men lämnade efter sig en evig påminnelse: yttrandefriheten har aldrig varit gratis och kan aldrig tas för given. Den kräver mod och ständig kamp.

Demokratien lever inte där orden smörjer och stryker medhårs. När arrangörer och institutioner tvekar och rädslan framställs som rationell, krymper vårt gemensamma språk. Samtal ställs in, frågor lämnas obesvarade, sanningar sväljs.

Men motståndet lever i de rum som vägrar släcka ljuset. Demokratien vibrerar av liv när institutioner står emot påtryckningar och låter obekväma röster höras. Demokratins ryggrad utgörs av människor som samlas för att lyssna, tänka och tala tillsammans.

Accepterar vi att konstnärlig frihet villkoras av bekvämlighet har vi redan kapitulerat. Jag skriver inte detta för att försvara mig, utan för att försvara rummet vi alla verkar i. Jag skriver inte för att vara till lags, jag skriver för att världen inte ska tystna. Därför måste vi fortsätta tala och skriva. Särskilt när orden misstänkliggörs. Varje gång någon säger »tig« måste någon annan svara. Så jag stannar här, med ryggen rak och rösten klar. Historierna som måste berättas börjar med oss. ■

Om författaren

ALEXANDRA PASCALIDOU är journalist, författare och dramatiker med över 30 år i offentligheten. Hon har bland annat skrivit de hyllade böckerna *Mammorna* och *Var är papporna?* Hennes verk har också satts upp som teater.

Sveriges Författarförbund

FORFATTARFORBUNDET.SE

Anja Gatu

ORDFÖRANDE

Yttrandefriheten inom vårt område hotas på flera sätt. Dels genom de allt vanligare påtryckningarna på folk- och skolbibliotek och deras personal. Enskilda bokinköp kritiserar och författarframträdanden ifrågasätts av såväl politiker som allmänhet. Dels genom ökande hot och hat, vilket riskerar att göra att många drar sig för att framträda med sina verk. Framför allt ökar hoten mot författare med utländsk bakgrund.

Vi bevakar utvecklingen, inhämtar rapporter från medlemmar och markerar tydligt genom uttalanden

eller skrivelser till berörda parter. Då är samarbeten med andra organisationer särskilt betydelsefulla.

Principen om armlängds avstånd är ytterst viktig, oavsett politisk schattering och hur man anser att kulturen ska finansieras. Skattefinansierade framträdanden måste få äga rum även när de inte passar alla politiker. Politiker och aktörer inom området måste gå före och visa på ett gott demokratiskt samtalsklimat och inte underblåsa fördomar, rasism, homofobi och andra billiga rädslor som skjuter det demokratiska samtalet i sank.

Myndigheter görs till vapen mot författare och journalister

I juni 2023 ringde Expressens reporter Anna Gullberg den högerextrema aktivisten Christian Peterson för att ställa frågor om hans projekt »Förtalsombudsmannen«. Kort efter hennes publicering strömmade en helt förväntad våg av mejl in från den högerextrema nätrörelsen. Sedan blev hon själv uppringd. Men inte av någon aktivist, utan av en socialsekreterare i kommunen.

Hennes granne, en äldre dam, hade gjort en orosanmälan. Damen hade bland annat sett hur Gullberg legat berusad och utslagen utanför sin dörr. Det hade också hörts bråk och skrik från bostaden. Allvarliga anklagelser. Nu ville socialsekreteraren intervjua både henne och hennes två minderåriga barn.

Det var bara det att Gullberg hade befunnit sig på annan ort det datum som angavs – och grannen som hade slagit larm existerade inte. Den påstådda äldre kvinnan hade mejlat kommunen från en krypterad mejltjänst som egentligen är till för att skydda användarnas integritet, men som just därför blivit vanlig även bland personer som vill hota andra anonymt.

– Först tänkte jag att det var ett elakt prank. Det var en överklighetskänsla. Jag bad att få ringa upp via kommunens växel för att säkerställa att det inte var en galning som ringde, berättar Anna Gullberg.

Hon blev både lättad och arg när hon förstod att det handlade om grundlösa anklagelser avsedda att förstöra för henne. Men det skulle visa sig att den falska anmälan inte gick att avfärda genom att påpeka det uppenbara. Socialtjänsten måste fullfölja utredningen när en orosanmälan inkommer. Resultatet är en segdragen process som involverar barnen. Gullberg har många år i journalistyrket och har blivit utsatt för åtskilliga angrepp för sina texter genom åren. Men ingenting liknade detta.

En illvillig aktivist kan alltså få vilken svensk kommun som helst att agera ombud för trakasserier

mot minderåriga barn till vuxna som någon vill trycka till. En lucka i ett system som skapats för att skydda barn, men kan få rakt motsatt funktion av ett enkelt mejl.

Christian Peterson har vidgått att han själv har gjort anmälningar till socialtjänsten men också hävdar att de »alltid grundat sig i genuin oro«. Han har förnekat att han skulle ligga bakom den specifika anmälan mot Anna Gullberg, men antagandet att det finns något slags koppling mellan artikeln och anmälan är inte långsökta. Den kan ha skickats in av någon som stödjer Petersons arbete. Orosanmälningar som hämndmetod förekommer sedan länge och flera drabbade har genom åren vittnat om att sådana tenderar att dyka upp i samband med kritik mot högerextrema.

Peterson har en bakgrund inom Nordiska Motståndsrörelsen, NMR, som tonåring. Enligt en granskning i Dagens ETC har han haft samröre med det nazistiska nätverket Aktivklubb. Och tillsammans med en annan aktivist, Nick Alinia, har han bland annat följt efter och filmat deltagare i Stockholm Pride när de attackerats av Aktivklubb.

Dagens ETC har också kunnat visa hur personer kring Christian Peterson har smygfilmatiserat och försökt infiltrera eller trakassera vänstermiljöer, som bland annat ett soppkök och ett bokkafé.

Aktivisterna ingår i ett ekosystem med tydliga band till Sverigedemokraterna, där bland annat Riks, partiets propagandakanal på Youtube, ingår. »Via samarbeten, privata vänskapsband, uppdragsgivare, tidigare arbetsgivare, samarbetspartners, partikamrater och aktivism löper röda trådar ut från partiet genom det högerextrema ekosystemet«, skrev Dagens ETC i en granskning i april 2026.

Peterson och Alinia har även bland annat stört aktiviteter för barn på bibliotek (se artikel på sidan 38) och en programpunkt på Dramaten i Stockholm där dragartister visade barn runt på teatern.

Peterson är medarbetare på publikationerna Exakt24 och Insikt24, som drivs av personer kopplade till såväl Sverigedemokraterna som andra delar av ytterhögern, där hans material har publicerats. Ett av projekten som Peterson haft samröre med är uthängningsprojektet Vänsterkollen, vars verksamhet han varit med och finansierat och vars inlägg på sociala medier han har gett spridning åt.

När författaren Anna Jörgensdotter skulle medverka på Radikal Bokmessa i Göteborg 2022 kom hotfulla mejl från Vänsterkollen som antydde att hennes och andras medverkan skulle få konsekvenser.

Bland annat skickades fysiska brev till hennes grannar med rubriken »varning vänsterextremist«, med hennes namn, bild och personnummer. Hon beskrevs som farlig och våldsam. Samma budskap publicerades också på internet och skickades till hennes uppdragsgivare. Anna Jörgensdotter fick lägga tid och kraft på att förklara för dem såväl som för grannarna vad det rörde sig om.

Jag har aldrig känt mig rädd för egen del, däremot för mina barns skull

Kort därpå inkom flera orosanmälningar till socialtjänsten gällande henne. De hade olika avsändare men var snarlika. Hon påstods vara en missbrukare som var farlig för sina barn. Blotta mängden gjorde dock att socialtjänsten kunde avfärda det som en kampanj.

– Jag har aldrig känt mig rädd för egen del, däremot för mina barns skull. De som hotade kände till min adress och att jag hade barn. Jag polisanmälde, men det ledde absolut ingenstans. Hoten påverkade inte mitt skrivande, i stället gjorde det mig benägen att skriva mer om sådant jag alltid skrivit om, som flyktingpolitik, socialism, anarkism, feminism, en annan och mer medmänsklig värld.

Hon kände att hon inte ville ge efter för påtryckningar eller idka själv censur. I stället pratade hon med sina barn, som inte heller blev rädda.

Med en bakgrund inom aktivism har hon blivit hotad även tidigare, men inte i samma omfattning som vid det här tillfället.

– Visst kände jag oro och stress. Jag såg mig om oftare, gick mer sällan ut ensam om kvällarna och hade större koll på var mina barn befann sig. Men jag har aldrig känt mig rädd. Det känns samtidigt

som ett privilegium att kunna yttra en sådan sak. Jag är vit och har en röst och platser att använda min röst på, säger Anna Jörgensdotter.

I projektet Förtalsombudsmannen har Peterson drivit en mängd stämningar mot personer som offentligt har kallat hans klienter för nazister. Genom att utnyttja lagens möjlighet att driva så kallade småmål har han kunnat stjäla tid och generera rättsliga utgifter för sina motståndare, då småmålen aldrig kan resultera i att man måste betala motståndarens rättegångskostnader. Skadeståndsbeloppen man kan uppnå med metoden har ett tak på 30 000 kronor, så syftet är aldrig att få någon större ekonomisk upprättelse.

Ett av målen gällde just Petersons parhäst Nick Alinia. Han hade kallats »nazistpyssling« i en poddcast, men domstolen avvisade förtalsmålet. Ett annat mål gällde en etablerad kulturskribent som i en annan podd kallade en känd högerextremist för nazist.

Småmål är inte utformade för att pröva förtal och verksamheten Peterson driver har beskrivits som att han utnyttjar en lucka i lagen som vapen mot yttrandefriheten. Meningsmotståndare ska tystas genom blotta risken att tid och pengar måste läggas på rättsprocesser.

När Anna Gullberg orosanmälades kände hon direkt att hon borde skriva om det. Men det dröjde nästan tre år innan det blev av, efter Dagens ETC:s granskning som visade att Peterson använder orosanmälningar som metod. Då hade hennes barn blivit stora nog att själva väga riskerna med en ny publicering.

Det är en sådan integritetskränkning och man blir otroligt maktlös

– Hade jag skrivit redan 2023 hade det kunnat göra livet till ett ännu större helvete, så jag kände att det inte gick. Jag har haft ett ganska stort antal hotfulla situationer och individer i mitt liv, men det här är den allra värsta upplevelsen eftersom de gick rakt på mina barn. Det är en sådan integritetskränkning och man blir otroligt maktlös.

På den aktuella socialtjänsten saknades kompetens om att orosanmälningar kan användas för trakasserier och om vad det signalerar att en anmälare använder sig av en bland allmänheten mindre känd krypeterad mejltjänst. Därför krävdes det flera

samtal under en period innan den uppenbart falska anmälan kunde avskrivas.

Gullberg tror att fler kan tystas och komma fram till att det inte är värt riskerna att skriva om sådant som kan leda till liknande attacker.

– Människor kan rationalisera saker för sig själva i stor utsträckning. Ämnen som kan leda till sådant här väljs bort till förmån för andra som visserligen också är viktiga. Jag tror tyvärr att vi kommer att se mer av sådan här psykologisk krigföring.

Vad är motmedlet?

– Jag tror inte på förbud som gör det svårare att anmäla, men socialtjänsten skulle behöva hitta mekanismer för att bedöma vad som gör att man går vidare med en anmälan.

I spåren av Anna Gullbergs artikel har flera andra journalister vittnat om liknande erfarenheter i sociala medier. Dagens Nyheters reporter Niklas Orrenius skrev på plattformen Bluesky att berättelsen var »toppen av ett isberg«. Många han mött som antingen motarbetar eller granskar högerextremism har drabbats på liknande sätt, men vågar inte gå ut offentligt.

Journalisten och författaren Johannes Klenell

skrev i Dagens Nyheter om hur verksamheten tvingar fram en tystnadskultur och därmed är demokratihotande. »Att skriva den här texten är något jag gör med vetskapen om att det kan ha mer olustiga konsekvenser än arga mejl«, avslutade han.

Några dagar senare konstaterade han i ett inlägg på sociala medier att han hade fått rätt. Sajten Insikt24 skrev en nedlåtande artikel om Klenell. Christian Peterson delade dessutom en skärmdump av en äldre artikel i sociala medier där Klenell på falska grunder anklagades för att vara en sexförbrytare.

– De har inte överdrivet mycket fantasi. Jag är van och det är inte första gången. De har haft samma modus operandi sedan Kalla fakta avslöjade SD:s trollfabrik. Det pågick före dess också, men det var inte lika uppenbart organiserat, säger Johannes Klenell.

Syftet är uppenbart att tysta kritiska röster. Det implicita budskapet är att den som slutar skriva får vara i fred. Klenell har kontakt med andra som drabbas av aktivismen.

– Man kan enas om vad som är normalt, men också om det onormala i att det är normalt.

Med hjälp av inlägg på högerextrema

alternativmedier och av rörelsens nyckelpersoner i sociala medier dirigeras en oformlig nätmob i riktning mot de utpekade. Den består kanske delvis av trollfabriksarbetare och trollbotar, men även av frivilliga. Klenell har märkt av att intresset för honom kan spåras till att artiklarna och inläggen om honom får spridning, vilket ger vid handen att massangreppen sker organiskt, av riktiga användare.

För något år sedan spreds en uppenbart falsk anklagelse i artikelform om att han skulle ha tafsat på alla sina kvinnliga kollegor. Det ledde till att flera hundra personer skickade meddelanden med exakt samma skärmdump till honom. Ibland har han svarat dem som skrivit något av åtalbar karaktär att de kan bli föremål för en polisanmälan.

– Ofta är det bara vanliga familjefäder som sitter hemma och näthatar. De blir chockade när de inser att de kan bli indragna på riktigt. Det är en ganska stor, vild grupp därute som bara vill vara med i näthattet. Men SD kan kontrollera hur vågorna går genom att styra vart de ska rikta angreppen.

Trots att han förstår mekanismerna bakom det som sker är det svårt att inte påverkas.

– Det blir som ett mikroövergrepp varje gång en vilt främmande, anonym idiot sitter och spekulerar om min sexualitet. Efter ett tag blir det påfrestande och man tar med sig stressnivån hem. Min sambo märkte när jag reagerade och att jag gick in i ett

slags skyddsläge. Målet är att det ska sunka ner ens vardag så att man inte orkar skriva. Flera av mina kollegor har varit nära att separera på grund av sådant här. Sakta men säkert når det en punkt där det är så obehagligt att man bestämmer sig för att sluta skriva. Så får de folk att tystna.

*det skulle göra ännu ondare
att veta att jag lät mig tystas*

Varför fortsätter du?

– Jag är nog så dum i huvudet att jag inte vill låta mig tystas, men det skulle göra ännu ondare att veta att jag lät mig tystas. Sedan har jag en fördel i att jag inte har barn, det finns alltså inga orosanmälningar att göra.

Hur kan nätmobbarna bemötas?

– Det viktigaste är att folk lär sig tänka källkritiskt. Man behöver också bli medveten om vad det här är. Sakta men säkert förvandlas man till paria utan att ha gjort något, för att folk tänker att det kan bli farligt om man tas med i en paneldiskussion eller på en scen. Men de här personerna är inte farliga, de är bara outhärdliga, tröttsamma kaosvarelser med ett modus operandi av att töja lagens gränser så långt det går. ■

Reportrar utan gränser

REPORTRARUTANGRANSER.SE

Erik Larsson

TALESPERSON

Ett av de största hoten mot pressfriheten är att techoligarker allierar sig med auktoritära politiker. Extremismen och hatet ökar på deras plattformar. Samtidigt satsar skurkstater, som Ryssland, Kina och Iran, alltmer på desinformation och propaganda. Det sker i en tid då public service attackeras, etablerade medier lider ekonomiskt och redaktioner krymper. Det hotar inte bara seriösa medier, utan alla i världen som eftersträvar demokrati.

Reportrar utan gränser stöder enskilda journalister och medier som hotas, tystas eller sparkas ut ur länder. Vi agerar mot lagförslag som hotar pressfri-

heten. Vi opinionsbildar, demonstrerar, informerar. Vi skickar nyheter via satellit till ryska medborgare, sätter upp spegelservrar för censurerade tidningar och stämmer techjättar som inte tar sitt ansvar. Vi pratar pressfrihet i klassrum, på gatorna och i parlament.

Politiker måste sluta ducka och våga agera när journalister och medier attackeras. Det krävs handling, inte bara fina ord. Vill man ha fria medier måste man också vara beredd att försvara dem – med pengar, med lagstiftning och med ryggrad.

AUTOKRATIER EXPORTERAR HOTEN MOT DET FRIA ORDET

Kurdo Baksi

I november 2022, när Sverige tillsammans med Finland ansökt om medlemskap i militäralliansen Nato, höll statsminister Ulf Kristersson en presskonferens i Ankara tillsammans med Turkiets despotiske president Recep Tayyip Erdoğan. Mitt under den direktsända pressträffen begärde Erdoğan den svensk-turkiske journalisten Bülent Kenes utlämnad. I Sverige höjde många på ögonbrynen. Hur kunde en president vara så aggressiv att han hotade en journalist i Sverige och krävde en utlämning av densamme?

»**hur kunde en president vara så aggressiv att han hotade en journalist i Sverige?**

Jag var inte alls överraskad av Erdoğan's krav. Presidenten, som numera i praktiken håller all lagstiftande, dömande och verkställande makt i sina egna händer, har nämligen tystat alla oberoende journalister i Turkiet. Nu vill regimen gärna även tysta turkiska och kurdiska exiljournalister, så att ingen i Turkiet får kraft och mod av dem. Svensk-turkiska journalister har länge haft en viktig fristad i Sverige. Men de riskerar ändå sina liv genom att bedriva gedigen och sann journalistik. Låt mig ge två exempel.

I september 2020 misshandlades journalisten Abdullah Bozkurt svårt när han gick ut med soporna vid bostaden i Stockholm.

»Tre män sparkade mig i ansiktet, på huvudet, på händerna och andra delar av kroppen«, berättade han när jag ringde dagen efter händelsen.

Abdullah Bozkurt är känd för flera avslöjanden av korrupcion i Turkiet och av Erdoğan-regimens stöd till jihadisterna i Syrien. Han tror att han attackerades enbart för att ha ägnat sig åt journalistik. Men förundersökningen om misshandeln lades snabbt ner.

Grävjournalisten Ahmet Dönmez, med hundratusentals följare på Youtube, hade arbetat i 20 år på tidningen Zaman i Ankara när han kom till Sve-

rige strax efter kuppförsoket sommaren 2016. Här trodde han sig vara i trygghet. Men Dönmez hade fel. I mars 2022, efter att han hämtat sin sexåriga dotter från skolan med bil, blev han överfallen och misshandlad av två män. Gärningsmännen fotograferade den svårt misshandlade Dönmez på marken och lade senare upp bilden i sociala medier som ett slags trofé. Han vårdades länge på sjukhus för sina skador, men överlevde som genom ett mirakel.

Enligt den kände turkisk-tyske grävreportern Erk Acarer var det en före detta turkisk minister som beställt attentatet mot Ahmet Dönmez, men även denna förundersökning lades ned i brist på bevis. Efter misshandeln kände sig Dönmez mycket otrygg och tappade lusten att leva i Sverige. Inte i sin vildaste fantasi hade han räknat med att en exiljournalist kunde riskera sitt liv i Sverige bara genom att ägna sig åt det fria ordet, åt journalistik. Sommaren 2024 flyttade han och hans fru till USA med sina två barn. Han var besviken över att den svenska polisen inte tog hans situation på allvar.

»**de riskerar ändå sina liv genom att bedriva gedigen och sann journalistik**

Men inte bara turkiska exiljournalister hotas och riskerar livet i vårt land. 2024 framkom att ayatollorna i Iran hade gett i uppdrag till svenska gängkriminella att mörda den svensk-kurdisk-iranske journalisten Mehran Abasian. Abasian arbetar nämligen för den stora Teheran-kritiska satellitkanalen Iran International Television.

Sedan dess lever han och hans familj på hemlig ort. Det som gör mig ledsen är att Abasians frihet har begränsats så, bara för att han i Sverige ägnat sig åt det fria ordet och använder sig av press- och yttrandefriheten. Han måste ständigt vara på sin vakt. Han och hans fru måste bo i ett så kallat *safehouse*.

»Jag kom till Sverige 2012 för att kunna utöva journalistik och vara fri. Men Iran tillåter mig inte

ens arbeta som journalist i Sverige. Det är ofattbart. Min situation är fortfarande allvarlig», sade Abasian till mig när vi sågs i centrala Stockholm i början av 2026.

Fler exempel på främmande makters försök att sabotera för journalister i Sverige finns. För några år sedan trakasserade Azerbajdzjans ambassad i Stockholm frilansjournalisten Rasmus Canbäck för att han avböjt en bjudresa och skrivit artiklar som regimen i Baku ogillade.

Kinas ambassad har skickat brev till svenska redaktioner om att jag, som engagerat mig för den i Kina fängslade bokförläggaren Gui Minhai, »hetsar till hat mot kinesiska regeringen och dess folk«, »saknar sunt förnuft och respekt för lagen« och är delaktig i att »brottskurvan i Sverige har ökat och att säkerhetsläget försämras«.

När jag deltog på en manifestation med flera svenska yttrandefrihetsorganisationer för Minhais frigivande utanför Kinas ambassad i oktober 2024 störde ambassaden mötet. Så snart Expressens kulturchef Victor Malm tog mikrofonen strömmade hög kinesisk musik från ambassadens högtalare.

I det ögonblicket insåg jag att Kina och flera andra auktoritära stater faktiskt har exporterat sitt yttrandefrihetsförbud till våra breddgrader. Frågan är om de svenska makthavarna förstått att det fria ordet är något vi måste kämpa för varje dag. ■

Om författaren

KURDO BAKSI är författare och journalist.

Scholars at Risk Sverige

SARSVERIGE.SE

För Scholars at Risk och dess medlemmar är hoten mot yttrandefriheten nära kopplade till inskränkningar i den akademiska friheten. Forskare måste själva få välja forskningsproblem och fritt publicera sina resultat, och lärosäten måste få verka självständigt. Men dessa rättigheter hotas globalt i och med tilltagande demokratisk tillbakagång genom politisk styrning av forskning och utbildning, censur, trakasserier, rättsprocesser och i vissa fall fängslande eller våld.

SAR försvarar yttrandefriheten genom att dokumentera och synliggöra inskränkningar och överträdelser, bedriva internationell opinionsbildning och

Karolina Catoni

TALESPERSON

erbjuda akademiska fristäder för riskutsatta forskare. SAR-Sverige har sedan 2012 gett skydd åt ett 60-tal forskare.

Det krävs ett långsiktigt arbete genom att skyddet för den akademiska friheten stärks i lagstiftning och genom att det avsätts stöd och finansiering så att lärosäten och andra aktörer ska kunna ta ett gemensamt ansvar för skydd och hållbara stödstrukturer.

SCHOLARS AT RISK SVERIGE är en sektion av det internationella nätverket. Medlemmarna är cirka 25 lärosäten och en handfull associerade medlemmar.

Nedmonterad demokrati är en attack på det fria ordet

Beskedet slog inte ner som en bomb, men svart på vitt var det ändå slagkraftigt: USA är inte längre en liberal demokrati. Slutsatsen drogs i mars 2026 i den årliga demokrati rapporten författad av en grupp forskare knutna till V-Dem Institute (Varieties of Democracy) vid Göteborgs universitet, en av de högst ansedda institutionerna i världen på området. Demokratirankningen vilar på bedömningar av mer än 4 200 forskare och andra experter.

Demokratin i världen är enligt rapportförfattarna på bred tillbakagång. Med ett globalt genomsnitt är framstegen sedan 1978 nu uttraderade. Autokratisteringen går dessutom snabbt. Aldrig tidigare har så många länder samtidigt, 44 stycken, gått i den riktningen. Andelen av jordens befolkning som lever i en autokrati har på 20 år ökat från hälften till tre fjärdedelar.

Avvecklingen av demokratin går hand i hand med en nedmontering av yttrandefriheten. I 44 länder minskade yttrandefriheten, medan den ökade endast i 11. 20 år tidigare var utvecklingen den omvända, med 7 länder där yttrandefriheten minskade, medan den ökade i 25. Yttrandefriheten är enligt demokrati rapporten den aspekt av demokratin som attackeras hårdast.

Enligt Reportrar utan gränser pressfrihetsindex som år 2026 publiceras för 25:e året i rad är den globala pressfriheten på en rekordlåg nivå. Lagstiftning motiverad av nationell säkerhet har successivt strypt mediernas frihet och rätt till information. USA faller hela sju placeringar under Donald Trumps presidentskap, men även Sverige backar för andra året i rad och ligger nu på femte plats.

– I Sverige har en mängd lagar och lagförslag påverkat pressfriheten negativt. Vi ser också ett betydligt tuffare klimat. Fler väljare rör sig mot ytterkanterna, och det är ett välkänt fenomen att ju mer radikala människor blir, desto hårdare kritiseras etablerade medier och public service. Det är oroande,

säger Erik Larsson, talesperson för Reportrar utan gränser i ett uttalande från föreningen.

Andra rapporter både bekräftar och motsäger bilden av hotad demokrati i världen. Economist Intelligence Unit, EIU, som drivs av tidningen The Economists ägarbolag, konstaterade i 2024 års upplaga av sitt demokratiindex att konsensus ökar om att 1900-talets demokratiska modell har stora utmaningar. Men det var svårt att sätta fingret på exakt vad som gjorde människor desillusionerade inför sina demokratiers fortlevnad. Stödet var stort för att byta ut sittande regeringar, ofta till förmån för populistiska partier.

Men 2025 års upplaga av EIU:s demokratiindex, publicerad i april 2026, talar i stället om ett trendbrott där demokratins tillbakagång har avstannat. För första gången på ett decennium är demokratins utsikter ljusare, och 75 procent av världens länder antingen behöll sin status eller förbättrades. Det finns dock ett avgörande exempel på motsatsen: även EIU ser utvecklingen i USA under Donald Trump som tydligt på väg åt fel håll.

I en rapport från Unesco år 2025 fastslås att pressfriheten globalt är under attack. Försvaret av fri och oberoende journalistik måste därför erkännas som en prioriterad utvecklingsfråga och som en del av det större arbetet med att försvara yttrande- och informationsfriheten.

När det gäller V-Dem:s index beror raset för USA från plats 24 till 51 nästan uteslutande på de friheter USA:s president Donald Trump har tagit sig i strid med konstitutionen. Omfattningen och hastigheten på avdemokratiseringen i landet är av aldrig tidigare skådat slag. Rättsstaten undermineras samtidigt som kritiska röster och medier hotas och förtrycks. Tongivande forskare och experter konstaterar att landet snabbt rör sig i auktoritär riktning.

– Trump bryr sig inte om konstitutionen, han har till och med sagt att det enda som begränsar

honom är hans egen moral. Den som säger så har en självuppfattning i stil med Stalin, säger Staffan I. Lindberg, grundare av V-Dem Institute och huvudförfattare till demokratirapporten.

Han tycker att Trumps »Make America Great Again« har påfallande likheter med Hitlers budskap när han eldade på massorna i Tyskland på 1930-talet.

Under sin andra mandatperiod har Trump gjort Republikanerna i kongressen till lydiga undersåtar, trots att de enligt konstitutionen som kollektiv är jämbördiga med presidenten. Den på papperet likaledes jämbördiga Högsta domstolen är också relativt välvilligt inställd till Trump.

De amerikanska grundlagsfäderna trodde att de skapade ett robust system som inte skulle kunna tas över av en enväldshärskare, som den brittiske kungen hade varit. Men systemet har visat sig vara lika stabilt som ett korthus när tillräckligt många folkvalda kapitulerar medan lagtexterna vantolkas.

– Man kan försöka göra det svårt att avveckla demokratin, men det finns inga skottsäkra västar eller vattentäta skott. Om det finns tillräckligt mycket stöd eller kraft bakom eller tillräckligt många svartskjortor ute på gatorna så går det att förändra, säger Staffan I. Lindberg.

Trump har närmast dagligen attackerat medier som inte rapporterar vördnadsfullt om honom med allt från okvädningsord till hot om olika slags förbud och indragna licenser. Manipulerandet genom syrår statsapparaten, från att han kallar kvinnliga reportrar för »dumma« eller »gris« till att försvarsministern portat fotografier från presskonferenser när han inte har varit nöjd med hur bilderna på honom sett ut.

I september 2025 uppmanade Trump chefen för etermediemyndigheten FCC Brendan Carr att hota tv-nätverket ABC med indragna sändningstillstånd om inte den Trumpkritiske pratshowvärden Jimmy Kimmel togs bort från tablån. »Vi kan göra det här på det enkla eller det svåra sättet«, sa Carr i en intervju. ABC lydde först, men efter en folkstorm mot nätverkets ägarbolag Disney återinsattes Kimmels program. Trump och Carr har sedan dess fortsatt att terrorisera fria medier. Under 2026 har Carr hotat med att tv-kanaler som rapporterar på ett för Vita Huset ofördelaktigt sätt om kriget mot Iran kanske inte får sina sändningstillstånd förnyade.

Som Jimmy Kimmel flera gånger har påpekat tar Trump så många auktoritära steg varje vecka att de i rask takt normaliseras. Det offentliga samtalet

måste direkt vidare till nästa utbrott, fastän det förra under en genomsnittlig historisk president hade orsakat en utdragen skandal.

Forskarna bakom V-Dem:s rapport noterar att utvecklingen i USA kan vändas. Omkring 70 procent av alla autokratiseringsprocesser de senaste åren har avbrutits. Det första valet efter att en sådan process tagit verklig fart har då ofta varit avgörande.

Historieprofessorn Timothy Snyder uppmanade i sin bok Om tyranni från 2017 människor att »inte lyda i förväg« under en autokratiseringsprocess. Han skrev den under Trumps första presidentperiod. Under Trumps andra period har han fortsatt kritisera utvecklingen.

Det som sker i USA sätter hoten mot den liberala demokratin i blyxtbelysning, och samma hot finns runtom i Europa. Nationalistiska partier går framåt i tongivande länder som Frankrike, Tyskland och Storbritannien. Viktor Orbáns auktoritära styre i Ungern 16 år i sträck satte djupa spår över hela kontinenten.

I demokratirapporten rankas Danmark, Sverige och Norge allra högst. Så finns det någon anledning till oro i Skandinavien?

– Sverige ligger i toppskiktet i alla sådana här mätningar. I ett jämförande perspektiv är det alltså bra här. Det betyder inte att det är perfekt eller att det inte finns något hot. Det betyder inte heller att det inte sker några försämringar, säger Staffan I. Lindberg.

Han har observerat små förskjutningar som han tycker påminner om de tidiga stadierna av Ungerns och Turkiets autokratiseringsprocesser.

– Det är inte så dramatiskt än, men det är samma områden som påverkas i Sverige nu som först påverkades i de här länderna innan de gick in i en allvarlig avdemokratiseringsprocess.

Bland signalerna pekar Staffan I. Lindberg på att journalister i ökande grad utsätts för påtryckningar, förföljelse och svartmålning från personer i makt-position. Att en representant för Moderaterna ringde och klagade när en dagstidning skrev om migrationsministerns sons samröre med nazister är en sådan signal. En annan är att ledaren för regeringskonstellationens största parti, Jimmie Åkesson, gick till hård attack mot TV4:s granskning av Sverigedemokraternas trollfabrik och kallade journalisterna för en del av »det samlade vänsterliberala etablissemanget«. Staffan I. Lindberg nämner även neddragningen av budgettilldelningen till public service och implicita hot om mer styrning av innehållet. Bland

de specifika hoten mot den fria litteraturen nämner han angreppen på dragartister som läser sagor för barn på bibliotek (se separat artikel på sidan 38).

– Inom den kulturella sfären håller man inte längre armlängds avstånd i alla avseenden.

Ett annat exempel på förskjutningar är reaktionen på att en docka föreställande Turkiets president Recep Tayyip Erdoğan hängdes utanför Stockholms stadshus under Nato-processen. Sveriges statsminister kallade aktionen för ett sabotage.

– Man kan tycka vad man vill om aktionen, men faktum är att den var en grundlagsskyddad yttrandefrihetshandling, punkt slut. Men statsminister Ulf Kristersson deklarerade i direktsänd tv att denna grundlagsskyddade yttrandefrihetshandling var ett hot mot Sveriges säkerhet.

Staffan I. Lindberg påpekar att hänvisningar till nationell säkerhet användes redan i början av Vladimir Putins presidentskap, när Rysslands återgång till diktatur inleddes.

– I alla autokratiserande länder använder man hot mot nationell säkerhet som argument för att kringskära och göra sig av med politiska och civila rättigheter.

Ulf Kristersson skulle inte hålla med dig om att hans demokratisyn är jämförbar med Trumps eller Putins?

– Jag jämför dem inte, jag är helt övertygad om att Kristersson är en fullödig demokrat utan sådana avsikter. Problemet är den normförskjutning som har påverkat honom och många andra så att det har blivit möjligt att säga saker som var otänkbara för tio år sedan. Det handlar om den principiella rågången om att man inte ska kompromissa med den grundlagsskyddade yttrandefriheten.

Staffan I. Lindberg reagerade på att inga journalister på presskonferensen om dockan tycktes ifrågasätta uttalandet. Risken är att en avsaknad av kritiska frågor bäddar för konkret auktoritära förändringar om ett parti som Sverigedemokraterna, vars partiledare har uttryckt beundran för ledare som Viktor Orbán, skulle komma till makten.

Hur kan Sverige trots denna utveckling hamna så högt i rankingen?

– Även om det är påtagliga försämringar för oss här i Sverige är det små förändringar ur ett internationellt perspektiv. Men det är en förskjutning av normerna kring relationen mellan statsmakten och författare, journalister, akademiker och kulturarbetare, fristående tänkare och debattörer som är eller kan bli ett sluttande plan.

Myndigheten Institutet för mänskliga rättigheter skriver i sin årsrapport för 2025 att bland annat fria medier utmanas och ifrågasätts när demokratin i världen är på tillbakagång. Enligt myndighetens egen enkätundersökning anser en fjärdedel av svenskarna att mänskliga rättigheter inkräktar på det politiska handlingsutrymmet. Siffran tonas ner med att den omvända åsikten är dubbelt så vanlig. Men nära hälften, 45 procent, är för inskränkta rättigheter i brottsbekämpande syfte i form av till exempel mer övervakning.

Rapporten konstaterar att ökad övervakning kan påverka yttrandefriheten genom ändrat beteende av rädsla för att bli kartlagd. Bevaktningsskameror i det offentliga rummet kan göra människor mer medvetna om hur de beter sig och uttrycker sig på ett sätt som leder till självcensur, därmed kan övervakningen bli ett hot mot yttrandefriheten, mötesfriheten och demonstrationsfriheten.

Nästan alla autokratiseringsprocesser går långsamt i början

Institutet för mänskliga rättigheter lyfter även vikten av oberoende och välfungerande public service för yttrandefrihetens fortlevnad och för utsatta gruppers mänskliga rättigheter.

Nästan alla autokratiseringsprocesser går långsamt i början, menar Staffan I. Lindberg. Förändringarna är vanligtvis små och smygande, men bygger ett sluttande plan där befolkning och institutioner vänjer sig så att det som tidigare varit otänkbart normaliseras. Därför är det viktigt att markera i tid.

Men hur ska det låta sig göras? Den liberala demokratiens svagaste punkt är att det är tillåtet att vara emot den och att uttrycka den uppfattningen. Om tillräckligt många vill avskaffa demokratin och yttrandefriheten är det ett beslut som låter sig fattas.

– Det är en välkänd paradox. Men ett tolerant samhälle kan inte tolerera de intoleranta. Därför sätter man lagliga gränser för yttrandefriheten, säger Staffan I. Lindberg.

Professorn i teoretisk filosofi Åsa Wikforss har skrivit om dilemmat med denna gränsdragning. Utöver den lagstiftning som redan finns om hets mot folkgrupp och förtal ser hon ingen framkomlig väg där yttrandefriheten kan inskränkas i syfte att försvara den. Det riskerar att bereda väg för repressionen om extremister skulle vinna makten och kan

utnyttja just de förbud som en gång skapats för att hindra dem. På vägen dit riskerar det dessutom att skapa martyrer.

– Alla diktaturer har lagstiftning mot fejkade nyheter som missbrukas. Därför är sådan lagstiftning farlig och olämplig. Martyrskapet har högerextrema redan odlat med stor framgång. Alla försök att förbättra informationsomgivningen beskrivs som censur, säger hon.

I stället skulle hon vilja se andra åtgärder, som folkbildande insatser och striktare lagstiftning kring de sociala medieplattformarnas ansvar. Kunskapen måste stärkas.

– Det gör man genom att se till att ha starka oberoende medier, starkt public service, pengar till folkbildning, kultur och bibliotek. Allt som gör att kunskapen växer i ett opålitligt informationslandskap. Jag tror snarare på det än på att göra inskränkningar i yttrandefriheten.

demokratins tillbakagång sammanfaller med det nya informationslandskapet

Åsa Wikforss gör observationen att demokratins tillbakagång sammanfaller med det nya informationslandskapet. Läget förvärrades när alla började bära med sig sociala medier och webbläsare i sina telefoner och därmed fick ständig tillgång till en potentiellt giftig informationsmiljö.

Frågan är hur det ska gå att nå dem som inte är intresserade av oberoende medier och kunskap. Åsa Wikforss menar att skolan måste fungera väl så att alla får en god utbildning och att kunskapen om hur medier och sociala medier fungerar måste öka. Men hon anar att vissa inte går att nå – och tror att

man kanske får acceptera det.

– I de flesta länder är det 20–25 procent som lockas av de auktoritära krafterna, men man kan vända på det och tänka att det gäller att nå de övriga 75 procenten för att få dem att förstå vad som pågår. Det gäller att få alla som vill ha en liberal demokrati att förstå vad som står på spel. Det ser jag som mitt uppdrag.

När det gäller den liberala demokratins framtid tror Åsa Wikforss att vi står vid ett vägskäl. Om Maga-rörelsen konsoliderar sin makt i USA och likasinnade krafter i Europa kommer till makten är det kanske kört.

– Jag tror att allt hänger på hur det går i USA och om EU kan hålla samman och hålla undan högerpopulismen. Ingenting är avgjort än, men det är ett avgörande ögonblick.

Även om någon regelrätt censur inte är på väg att införas här och nu, ser Åsa Wikforss med oro på framtidsutsikterna för journalister och författare när nationalistiska populisterna till höger och vänster inte accepterar den liberala demokratins grunder.

– Det börjar ofta med att man säger att man ska skydda barnen, sedan går man vidare därifrån. I såväl Ryssland och Kina som USA och Ungern försöker man förhindra vissa böcker från att nå allmänheten genom att stoppa dem från att komma in på bibliotek och användas i skolor. För många författare handlar det också om att deras inkomster från föreläsningar och skolbesök undermineras när färre vågar bjuda in dem.

Hon tycker att vädjandet till negativa känslor som oro och rädsla driver på en affektiv polarisering, där populistiska ledare i kulturkrigstermer hävdar att de skyddar folket mot dess fiender.

– Vi vet att den affektiva polariseringen tilltar i Sverige, och det är oroväckande. ■

BEKVÄMLIGHET UNDERMINERAR YTTRANDEFRIHETEN

Liza Alexandrova-Zorina

Sverige har en yttrandefrihet som få andra länder kan mäta sig med – men man måste våga använda den. Jo, jag ser allt som sker i Sverige och i världen: Trumps återkomst, krympande budgetar för medier och kultur, hot från sociala och alternativa medier. Förloppet är snabbt och skrämmande. Här märks också kriget i Ukraina och Rysslands hot mot Europas säkerhet. Krig och yttrandefrihet går sällan hand i hand.

Men jag jämför inte med Ryssland. En sådan jämförelse vore i grunden meningslös, eftersom nästan vad som helst, jämfört med Ryssland, skulle framstå som acceptabelt. Jag jämför inte heller med hur det en gång var i Sverige.

Jag utgår från min egen erfarenhet som både journalist och författare, och från det komplexa, känsliga och ofta polariserande ämne som mina två svenska böcker handlar om: parallella samhällen i Sverige där bland andra papperslösa migranter lever.

Jag deltog en gång i en diskussion där det föreslogs att vi skulle sluta använda ordet »papperslösa«, eftersom det kan låta kränkande och nedvärderande. Jag delar den humanistiska impulsen. Men låt mig ändå fråga: vad ska vi kalla papperslösa om vi inte får kalla dem papperslösa? För mig framstår det som ett naivt, nästan barnligt försök att slippa en smärtsam och komplicerad debatt genom att plocka bort själva ordet. I stället för att utan rädsla för kritik diskutera sakfrågan.

*känsliga ämnen undviks
eller vinklas försiktigt*

Det är bara ett exempel, men det har relevans för alla komplexa frågor, inte bara för dem jag själv skriver om. Känsliga ämnen undviks eller vinklas försiktigt av rädsla för att politiska motståndare eller odemokratiska krafter ska vrida dem till sin egen fördel. Men tystnad och ovilja att diskutera svåra frågor kan utnyttjas ännu effektivare än öppna, smärtsamma samtal.

När jag kom till Stockholm för första gången, för sju–åtta år sedan, upplevde jag att många skribenter inte vågade ta upp känsliga frågor kopplade till så kallade parallellsamhällen, eller till hur asylsystemet utnyttjas av organiserad brottslighet. De var rädda för att stämplas som rasister. Men ingen drog så stor nytta av detta som de »alternativa medierna« och högerpopulisterna.

I dag har pendeln svängt åt andra hållet: nu är det svårt att uttrycka försvar för såväl en liberal migrationspolitik som för enskilda människor som har drabbats hårt av den nya migrationspolitiken. Asylsystemet hänger på en skör tråd. En stor del av ansvaret ligger hos dem som var rädda för att tala om problemen eller satte etiketten »rasist« åt höger och vänster.

Den offentliga debatten går för vissa ut på att försöka strypa åsikter man inte tycker är acceptabla, i stället för att låta diskussionen flöda och åsikterna brytas. Den i grunden goda idén om »demokratiska värderingar« används ofta som ett uppfostringsinstrument och inte sällan som ett instrument för uteslutning av åsikter som inte platsar i de värderingarna.

Jag beundrar hur Stina Oscarson försökte föra dialog med dem som ofta betraktas som toxiska, obekväma, marginaliserade och till och med provokativa. Jag upprepar kanske självklarheter, men demokratin kräver dialog. Även människor med åsikter vi ogillar eller uppfattar som obekväma speglar samhället. Oscarson anklagades för att normalisera oacceptabla ståndpunkter och för att sudda ut gränserna för vad som hör hemma i det offentliga samtalet.

Men uteslutning leder till att de odemokratiska åsikterna inte bemöts, utan förvisas. Företrädarna för dessa ståndpunkter kan då – bland annat genom att ta på sig en »offerkofta« – vinna sympatier och organisera sig utan nämnvärt motstånd. Med tiden tog sig många av dem Oscarson ville föra dialog med ändå in i det offentliga rummet, men på sina egna villkor och med en polariserande och betydlig

del av samhället bakom sig.

Som rysk har jag sett hur självcensuren kan smyga sig på, växa som en snöboll och riva med sig allt i sin väg. Det som i dag sker i Ryssland började för länge sedan. Inte med repression och åtal för uttalade ord, utan med att människor frivilligt tejpade för sina munnar. Man drog sig undan från farliga ämnen, undvek politiskt laddade ord och valde den mer fördelaktiga, säkra positionen – den där man slipper svåra diskussioner och obekväma frågor. Till slut valde många den hållning som de trodde skulle eliminera minsta risk att förlora, eller gå miste om, publiceringar, priser, stipendier och andra medel för att ackumulera och använda det som Bourdieu kallade symboliskt kapital.

»uteslutning leder till att de odemokratiska åsikterna inte bemöts

Jag jämför på inget sätt situationen i så olika länder som Ryssland och Sverige. Men trots alla skill-

nader är drivkrafterna som påverkar författare och journalister ofta liknande. Därför vill jag dra denna kontroversiella parallell som en varning till mina svenska kollegor.

I början styrs vi inte av rädsla, utan av ovilja att lämna bekvämlighetszonen. Många skribenter väljer den populära och »säkra« vägen, den som inte väcker kritik och garanterar ett lugnt liv bland lika-sinnade. Resultatet blir ofta att vissa frågor undviks, eller att det uppstår en aggressiv ovilja att diskutera dem, ofta kombinerad med anklagelser mot dem som trots allt vågar.

I längden riskerar en sådan hållning att undergräva journalistikens och litteraturens auktoritet, polarisera samhället och försvaga de demokratiska institutionerna – inte minst eftersom inte alla vågar ta den frihet som finns tillvara. ■

Om författaren

LIZA ALEXANDROVA-ZORINA är författare och journalist med bakgrund i Ryssland.

Kommittén för demokratins röstbärare

DEMOKRATINSROSTBARARE.WORDPRESS.COM

Tora Holmberg

ORDFÖRANDE

De största hoten mot yttrandefriheten är hot och trakasserier, med självcensur som konsekvens. Journalister med utländsk bakgrund, krönikörer och kvinnor löper större risk än andra. Även forskare utsätts för hot och trakasserier, särskilt när de arbetar med sådant som uppfattas som kontroversiellt. Vissa avstår från offentlig debatt av rädsla för repressalier. Konstnärer som utmanar samhällsnormer möter också hot. Vissa politiker försöker påverka konstnärlig verksamhet, samtidigt blir det allt svårare för konstnärer att försörja sig på sitt arbete.

Vi arbetar med tre dimensioner: mobilisering

genom demokratiframjande nätverk, erfarenhetsutbyte genom seminarier och medlemsmöten, och kunskapsspridning i öppna forum som bibliotek, Almedalen och Bokmässan.

För att försvara yttrandefriheten på samhällsnivå krävs mer dialog mellan politiker och företrädare för sektorn samt ökat samarbete med rättsvärdande myndigheter.

KOMMITTÉN FÖR DEMOKRATINS RÖSTBÄRARE är ett nätverk som samlar 24 organisationer inom journalistik, kultur och akademi utifrån Unescos principer om vikten av fri kunskap och fri kultur för demokratiutvecklingen.

Författare angrips på Bokmässan

När den högerextrema tidskriften Nya Tider tilläts ställa ut på Bokmässan 2016 vållade det het debatt och författarbojkott. Tidskriften ställde ut även året därpå under liknande protester. Då hamnade högerextrema hot mot litterärt verksamma ännu mer i fokus när Nordiska Motståndsrörelsen, NMR, tilläts arrangera ett demonstrationståg utanför Bokmässan medan den pågick. Det fanns personkopplingar mellan NMR och Nya Tider.

Under hård kritik backade Bokmässans ledning sedan, och Nya Tider portades från och med 2018. Men verksamheter med högerextrema kopplingar har fortsatt dyka upp på mässan. 2025, liksom tidigare år, gick aktivisten Christian Peterson och en medarbetare runt med videokamera och ställde provocerande frågor till författare. Syftet tycktes vara att få klipp som skulle kunna publiceras på nätet i en förlöjligande kontext. Flera författare och journalister trakasserades.

Samtidigt pågick en demonstration utifrån helt andra idéer mot hur Israels krigföring i Gaza inneburit ett omfattande dödande av journalister. Men det som var tänkt som ett försvar för journalistiken blev också ett angrepp på svenska publicister.

Hynek Pallas hade precis klivit av en scen när han fick veta att hans namn och bild förekom i demonstrationen. När han tittade på fotografier från den såg han att ett plakat bestod av en bild på SVT:s vd Anne Lagercrantz och texten »Vi ser hur du stöttar folkmord«. Ett annat visade honom själv, med texten »Varför sprider du propaganda?«

– Det finns människor i Sverige som har ansvar för att vi normaliserar folkmord, kommenterade en av arrangörerna plakaten till Expressen.

På ett foto såg Pallas en ledamot i Författarförbundets styrelse stå nära plakaten som handlade om honom. Medan han satt i loungen kom en annan person fram och berättade att hen hade varit med i demonstrationen. »Men jag stöder så klart inte den där biten«, sa hen.

– Jag tycker att det är ett klenkt försvar att man var där av en annan anledning och sedan inte reagera-

de. Jag vet en person som gick fram och ifrågasatte, så det fanns folk där som förstod allvaret.

Han upplevde att dödandet av journalister i Gaza kopplades till hans och andra svenska publicisters agerande, att hans texter om judars utsatthet i västvärlden i spåren av konflikten togs till intäkt för ett passivt stöd till den israeliska regeringen.

När Pallas tidigare har skrivit om högerextrema och högerpopulister och attackerats för det har han känt ett starkt stöd från kollegor, organisationer och i offentligheten. Men när han aktivt bad om stöd i den här situationen upplevde han att han ignorerades.

– Alla drog öronen åt sig. Folk verkar inte veta vilken fot de ska stå på och i bästa fall uppstår en obekvämt tystnad. I värsta fall vägrar man se de problem jag sätter fingret på.

Var går gränsen mellan kritik man får tåla och sådant man inte ska behöva tåla när demonstranterna också har yttrandefrihet?

– De har ju det, och jag vet inte. Men när personer hängs ut med bild och anklagas för att ha blod på sina händer och vara ansvariga för folkmord känns det som att ribban är passerad.

Vad är det konstruktiva svaret på det?

– Det självklara svaret hade varit en reaktion över brädet, där man reagerar mot det här och säger att det inte är okej. Det kommer alltid finnas människor som gör sånt här, men det är toleransen för det som är problemet. Då har man inte en principiell hållning.

Alltsedan Hamas terrorattentat i Israel den 7 oktober 2023 och de påföljande publiceringarna om judars utsatthet har Hynek Pallas attackerats på olika sätt. En gång kom smutsiga underkläder på posten. När han skrev i Expressen om sina egna släktingar som mördats i Förintelsen fick han en utskrift av artikeln där någon klottrat »sionister« över fotot på dem.

– Jag påverkas så klart jättemycket och jag har inte normaliserat det fullständigt. Även min familj och omgivning påverkas. Oron ökar, tankarna

kommer om att man kanske borde göra något annat i stället. Folk säger att man ska stå upp för det fria ordet och mot extremister, vilket är mycket lättare när man känner att man har andra i ryggen och stödet är principiellt, oavsett åsikt. Har man inte det kan man känna sig enormt ensam.

folk säger att man ska stå upp för det fria ordet och mot extremister, vilket är mycket lättare när man har andra i ryggen

Har det även påverkat ditt arbete?

– Nej, men det har nog att göra med att jag har varit med om så mycket. Jag tänker ofta att jag lever i en demokrati där jag har möjligheten att säga, skriva och stå för vad jag tycker. Vi har en enormt hög svansföring när det gäller att vi ska vara demokratins förkämpar och stå upp för det fria ordet. Det har aldrig varit abstrakt för mig heller, med den bakgrund jag har där mina föräldrar tvingades i exil för att de tog sig sådana friheter. Jag växte upp med dessa frågor levande.

Hynek Pallas tycker att de publicistisk verksamma måste säga ifrån mot hat och hot.

– Om inte kåren själv och våra organisationer för författare och journalister klarar av att göra det så vet jag inte riktigt hur samhället i stort ska förstå problemet. Det måste börja med oss.

Bokmässans chef Oskar Ekström ser det som naturligt att det uppstår meningsskiljaktigheter och konflikter i anslutning till Bokmässan, med tanke på att det är en så stor mötesplats. En levande of-fentlighet måste ha utrymme för friktion, menar han.

– Samtidigt är det förstås ett allvarligt problem när författare och journalister pekas ut och trakasseras, det går helt emot det vi står för och riskerar i förlängningen att påverka människors vilja att uttrycka sig.

Efter mässan 2025 tog han initiativ till en dialog med företrädare för branschen kring frågorna. Dessutom ser organisationen över internt hur man ska hantera dem.

Kan mässan vara ett tryggt rum för yrkesverksamma eller behöver det vara en plats där den här typen av krockar tillåts ske?

– Det är inte ett antingen eller. Bokmässan ska verkligen vara både en trygg plats för såväl yrkes-

verksamma som besökare, och en öppen arena för fria samtal och meningsutbyte. Det är absolut min övertygelse att det måste fortsätta vara möjligt. När jag talar med författare, journalister, förläggare med flera upplever jag att vi är överens om att det fria ordet måste värnas på Bokmässan. Men det råder också stor enighet om att det måste ske på ett sådant sätt att deltagarnas säkerhet och integritet respekteras.

Kan eller bör ens mässan försöka avstyra uttryck som är mindre önskvärda?

– Bokmässan är en plats där det fria ordet står i centrum. Att människor reagerar, argumenterar och ibland också protesterar är en del av ett öppet samhälle. Vi har ett ansvar för att det ska råda ordning och trygghet inom Bokmässans område, vilket vi arbetar aktivt med året runt. Utanför mässan är vårt inflytande så klart begränsat, men principen bör vara densamma, att yttrandefriheten ska utövas inom lagens ramar och med respekt för andra människors trygghet och integritet.

att människor reagerar, argumenterar och protesterar är en del av ett öppet samhälle

Oskar Ekström var inte chef för Bokmässan under beslutsvändorna kring Nya Tider, men när han nu reflekterar över det som skedde ser han det som en del av en sårig samhällsdebatt om gränsdragningar som pågått under flera år.

– Frågan om en liten tidskrifts närvaro på Bokmässan var konkret och lätt att förhålla sig till, samtidigt bar den på stora principiella motsättningar. Även om samhällsklimatet är förändrat idag innebär frågor kring gränsdragningar fortfarande svåra och komplexa avvägningar som alla öppna mötesplatser där yttrandefriheten står i centrum behöver förhålla sig till. ■

KOGNITIV SVINDEL SKA FÖRSTÖRA SANNINGEN

Ola Larsmo

Bara timmar efter att Renée Good sköts ihjäl i Minneapolis den 7 januari 2026 dök mobilfilmerna upp som visade vad som hänt. Sedan tidigare hade nämligen civilsamhällesorganisationer i Minnesota utbildat »observers« som skulle dokumentera ICE:s framfart i delstaten. Good var en av dem. Det gick att rekonstruera hela förloppet, och New York Times gjorde en mycket pedagogisk sammanställning. Det var svårt att dra någon annan slutsats än att Good varit på väg att köra ifrån platsen och försökte svänga undan från ICE-agenten Jonathan Ross. Möjligen nuddade hennes bil honom – varvid han sköt ett skott genom vindrutan och två rakt in genom det öppna sidofönstret. Bilen med sin nu döende förare rullade gatan ned medan Ross muttrade ett »fucking bitch«.

Offentliga uttalanden från Vita Huset berättade snabbt en annan historia. Enligt dem var Good en »domestic terrorist«, inhemsk terrorist, som med vicepresident J.D. Vances ord »ondskefullt körde över ICE-officeren«. Uppsjön av videor som bara växte blottlade skillnaden mellan de federala myndigheternas påståenden och vad som faktiskt hänt.

När Alex Pretti drygt två veckor senare sköts med tio skott upprepades samma mönster: film efter film från allmänhetens observatörer kom fram och hela förloppet lät sig rekonstrueras. ICE-agenterna som knuffade en kvinna till marken, Pretti som försökte gå emellan, agenterna som brottade ned honom, någon som skrek »he's got a gun!« Samtidigt som en av agenterna tog Prettis pistol åt sidan avfyra flera andra sina vapen.

Återigen gjorde seriösa medier rekonstruktioner. Även nu fanns en skillnad mellan vad statens representanter sade och vad inspelningarna visade. Pretti hade burit vapnet lagligt och aldrig hotat någon med det, tvärtom vad myndigheterna påstod.

Men det dröjde inte många dagar förrän helt andra filmer dök upp. Snart fanns en som visade hur, jo, Renée Good siktade visst på Jonathan Ross med sin bil för att försöka köra över honom. Dokument sades visa att Good var dömd för flera våldsbrott.

En av de bättre faktakollarsajterna, Snopes.com, gjorde en grundlig analys av både den nya filmen och dokumenten. De kunde visa att den nya filmen inte bara var AI-genererad, den var dessutom dåligt gjord. En av ICE-agenterna hade fått en groteskt stor klumpfot. Dokumenten om domar var förfalskade.

Annat material som dök upp var svårare att hantera. Stillbilder påstods visa att Alex Pretti tvingats knäböja för att avrättas med ett nackskott, men även de var falska och hade tydligt lånat sin gestaltning från foton av nazistiska avrättningar under andra världskriget. Plötsligt fanns uppenbart falskt material som försökte bekräfta de seriösa faktagranskarnas slutsatser – men överdrivet, stiliserat eller sentimentalt. Vad var avsikten?

Man kan spekulera i två syften: Dels en vilja att »hjälpa sanningen på traven« – om »den andra sidan« ljuger kan väl jag också göra det? Dels den mer genomtänkta propagandaavsikten att sprida falskt material som ger en slutsats nära den korrekta – men som samtidigt underminerar trovärdigheten i det autentiska materialet.

Det finns ett begrepp som jag tror att vi bör reflektera över – »cognitive vertigo«, eller på svenska, *kognitiv svindel*. Det är en psykologisk term som försöker beskriva det starka obehag eller den ångest man kan uppleva när man tvingas leva i två olika värdesystem eller världsbilder, en konflikt som kan leda till depression. Men det är starkare än kognitiv dissonans, där den sortens konflikter låter sig hanteras genom lite vanligt hyckleri.

På senare tid har kognitiv svindel kommit att användas om ett tillstånd vi alla tvingas uppleva, nämligen den störtflod av så kallat »AI-slop«, AI-genererat skräp, som alltmer fyller sociala mediekana-ler. En mörkare förklaring till överflödet av sådant skräpmaterial skulle vara att avsikten bakom är att förstärka den kognitiva svindeln.

Den brittiske journalisten David Patrikarakos försökte i sin bok *War in 140 Characters* (2017) kartlägga den psykologiska krigföringen i sociala medier. Han lyckades intervjuva »professionella

troll» som arbetat vid Internet Research Agency, oligarken Jevgenij Prigozjins trollfabrik i Sankt Petersburg. En av dem hade till uppgift att utge sig vara en mycket arg, svart man i USA som uppmanade till våld mot vita. Varje dag fick han skapa tio nya identiteter på Twitter, Facebook och andra kanaler. En trappa upp satt gruppen »Kvinnor för Trump« och pumpade ut lika mycket propaganda under falska namn. De låtsades inte samlat ta ställning för den ena eller andra sidan, syftet var i stället att bidra till så stor polarisering som möjligt för att fördjupa splittringen i »fiendelandet« USA.

Året efter kom den finska journalisten Jessikka Aros bok *Putins troll*, som fördjupade bilden och pekade på hur samma typ av propaganda också riktas mot de nordiska länderna – ofta till stöd för högerextrema grupper och partier. Målet i sig är polarisering, och i förlängning kognitiv svindel.

Ett svenskt uttryck för samma strategi var det budskap som mötte stockholmarna i tunnelbanan inför EU-valet 2019: »Det är inte första gången som Sossarna hjälper Tyskland att ta över Europa.« Över hela fem affischtavlor. Avsändare var Sverigedemokraterna, som dels ville markera sitt totala avståndstagande från EU, men även följa upp propagandan från sin valfilm året före, där svenska socialdemokrater påstods vara ansvariga för Förintelsens omfattning. Man hävdade alltså att svensk socialdemokrati, oklart hur, skulle vara djupast ansvarig för Tredje rikets ockupation av europeiska länder före och under andra världskriget, samt försökte koppla naziepoken till tyskarnas tunga roll inom dagens EU.

Men denna svindel är inte något nytt vapen för totalitära krafter. Hanna Arendt beskriver samma strategi för att så förvirring redan i *The Origins of Totalitarianism* (1951). Hon sammanfattar strategin i ett berömt citat:

Att konsekvent ersätta faktisk sanning med lögn leder inte till att lögnen kommer att accepteras som sanning och sanningen avfärdas, utan att vår förmåga att orientera oss i verkligheten förstörs [...] Masspropagandan upptäckte att dess mottagare alltid var redo att tro det värsta, oavsett hur absurt det var, och att de inte hade några invändningar mot att bli förda bakom ljuset – eftersom de ändå såg varje påstående som en lögn. (*Ola Larsmos översättning*)

Målet är alltså inte att få oss att tro på en lögn, utan att få oss att tro att ingen sanning finns. Denna fälla är tänkt att leda över i blind tro på auktoriteter. Att människor klamrar sig fast vid absurda konspirationsteorier går att förstå som ett behov av att skapa ordning i ett informationsflöde där ingenting går att veta säkert. Den kognitiva svindeln är propagandans syfte.

Och motgiftet? Finns det? Det är ingen hemlighet att det heter kunskap, tålmod, kritiskt tänkande. Men det är som vi sett av historien inte alltid de blankaste vapnen som segrar. ■

Om författaren

OLA LARSMO är författare, kulturskribent och tidigare ordförande för Svenska PEN.

Svenska tecknare

SVENSKATECKNARE.SE

Under 1900-talet fanns det så gott som alltid en anställd satirtecknare på varje dagstidning, men nu finns ingen. Det vittnar om satirteckningens samtida mediala utrymme. Tidningsdöden innebär att många hittar andra utrymmen att verka i, som egna digitala kanaler. Dessa kan vara brutala – en tecknad fredsduva kan leda till hot om våldtäkt, fel hudfärg kan väcka anstöt till den grad att mordhot skickas hem brevlades.

Utan fast anställning lämnas man ensam att handskas med hat och hot, i många fall leder det

till självcensur eller att man publicerar sina alster i begränsade forum, vilket går stick i stäv med teckningens kommunikativa, publika kärna.

Satirteckning har en viktig demokratisk funktion. För att värna den behövs inte bara ekonomisk stimulans så som utökat mediastöd, utan också politisk vilja. Ett hårdnande debattklimat, techjättarnas algoritmer som får fritt spelrum och den nya lagen om förolämpning mot tjänsteman pekar tyvärr mot en sämre framtid för satiren.

Josefine Engström

ORDFÖRANDE

Svenskar censureras utomlands

När författaren och sexualupplysaren Inti Chavez Perez bok *Respekt. En sexbok för killar* kom ut 2010 fick den ett varmt mottagande och vann Författarförbundets debutantpris Slangbellan. Boken ger på ett rättframt sätt svar på ungas frågor om sex. Snart gick succén på export till andra länder.

Men det visade sig bli svårare än såväl han själv som agenter och utländska förlag hade trott. Snart stod censurivrarna på barrikaderna, beväpnade med moralpanik, i Sydkorea, USA, Ukraina – och Finland.

– Boken har blivit någonting som politiker uttalar sig om i medier eller på sociala medier. Den engagerar många personer som har en enda sak gemensamt, nämligen att de har starka åsikter utan att ha läst den, säger Inti Chavez Perez.

När det först hände blev han både förvånad och ledsen.

– Det som sades och skrevs om min bok och om mig hade ingenting med verkligheten att göra. Man får gärna kritisera mitt arbete, men nu handlade det inte om det. Det är tufft att se hur snabbt aktörer på internet kan kapa hela bilden av det man gör.

Boken är skriven utifrån samtal med ungdomar. Genom dessa har författaren fått en inblick i vad som engagerar unga när det gäller sex. Det betyder bland annat att frågor om *nudes*, nakenbilder, och *dick pics*, foton på kön, besvaras.

– Ungdomar har berättat att de delar nakenbilder med varandra. Det är en del av sexlivet för fler än man kan tro, vilket även forskning om unga har visat. Därför tar jag upp det.

Beskrivningarna är sakliga och tar upp både positiva och negativa aspekter av olika företeelser. Chavez Perez betonar vikten av samtycke och integritet. Men debatten har, som alltid när någon påstår sig vilja skydda barn och unga, blivit livlig och fördömande med utgångspunkt i felaktigheter.

Av finska aktivister anklagades han för att ha uppfunnit »sextande«, sms av sexuell karaktär, när han egentligen bara skildrade en existerande praktik. Även hans beskrivningar av oralsex upprörde.

Förutom kristna och högerextrema nättaktivister uttalade sig ministrar från Sannfinländarna när boken skänktes till samtliga finska högstadieskolor inom ramen för ett läsförmedlande projekt.

I Sydkorea handlade den främsta kritiken om att Chavez Perez gav alltför detaljerade beskrivningar av kroppar och könsorgan, i Ukraina om att boken skildrar samkönat sex och i USA om att han överhuvudtaget skrev om ämnet för en ung publik.

– Fox News och republikanska politiker förfasades över att jag skrev om sex utan att censurera i en bok som kunde finnas på skolbibliotek. Många politiker i dagens USA tycker inte att man ska ha den typen av sexualundervisning.

Inti Chavez Perez är inte den enda svenska författaren som stött på patrull när hans verk ska lanseras utomlands i en annan kulturell kontext. Fredrik Backmans *En man som heter Ove* gavs en 18-årsgräns i Ryssland och såldes endast inplastad på grund av anklagelser om »självmondspropaganda« medan hans bok *Björnstad* anklagades för att sprida »homosexuell propaganda« och även motarbetades för att den skildrade en våldtäkt. Av samma skäl ville föräldrar på amerikanska skolor stoppa boken från att användas i undervisningen.

Jenny Nordbergs *De förklädda flickorna i Kabul* togs bort från amerikanska marinens bibliotek tillsammans med nästan 400 andra böcker som ansågs beröra mångfald, rättvisa och inkludering, en statlig policy som Donald Trump förklarar krig mot.

Våren 2026 förbjöds serietecknaren Liv Strömquists böcker i Ryssland i och med att hennes förlag dömdes för att ha spridit »hbtq-propaganda«. Förlaget hade då redan tidigare haft svårt att nå ut eftersom böckerna inte kunde synas öppet i bokhandlarna, men när boken *Kunskapens frukt* ändå hamnade i myndigheternas blickfång blev det spiken i kistan.

Och i en egen text i den här rapporten berättar barnboksförfattaren Emma Karinsdotter om utmaningarna med att få sin bok, som nämner ett samkönat förhållande, utgiven i oförändrat skick i Japan (se sidan 42).

Åtskilliga ytterligare exempel finns på författare som drabbats av censurivrare när deras böcker ska lanseras i nya länder. Att skriva om ämnen som kan upplevas stötande i vissa länder innebär alltså att man som författare riskerar att förklaras som parrä på en potentiell marknad. Det gäller visserligen ofta samma slags ämnen – hbtq-frågor, feminism, en liberal syn på sex, normbrytande eller bara anti auktoritär litteratur – men den som inte låter sig begränsas får se sin potentiella marknad krympa och på nära håll ta del av hur det går till när läsarnas möjlighet att ta del av litteraturen stryps.

När Inti Chavez Perez bok förbjöds i Sydkorea var det för att en kristen grupp hade anmält den till kulturdepartementets etiska råd tillsammans med ett antal andra böcker om sexualitet. Han fann det ironiskt eftersom han själv är kristen.

Boken var den enda från listan som förbjöds, men efter protester från sexualpolitiska aktivister, den sydkoreanska förläggareföreningen och Sveriges författarförbund upphävdes förbudet.

I USA ser Chavez Perez att situationen har förvärrats under Donald Trumps andra presidentperiod. Skolor censurerar sig själva i förväg för att inte gå miste om finansiering.

– Trump har i praktiken genomfört en censurreform som är mycket starkare än det som republikanerna drev tidigare.

Varför provocerar kunskap om sexualitet?

– Jag tror inte att de som driver de här kampanjerna bryr sig särskilt mycket om att jag skriver om

sexualitet. Donald Trump är en dömd sexualförbrytare med rykte om att vara en playboy. I stället använder man sig av rädsla för att mobilisera väljare. När de väl har fått makten kan de driva igenom sin agenda, som är mycket, mycket större än att förbjuda en enskild bok.

Är förbudsviern bara instrumentell, menar du?

– Mycket riktigt. Men de vuxna som är mottagare för påverkansarbetet via sociala medier blir rädda för litteraturen på riktigt när den framställs som farlig, de tror att den är ute efter ungdomarna och att bibliotekspersonalen har dolda, onda avsikter.

Chavez Perez vill att svenska makthavare ska höja rösten inför hoten mot det fria ordet såväl internationellt som i Sverige. Men han är orolig att de väljer tystnaden, för att inte stöta sig med väljare som lutar åt att stödja auktoritära partier.

– Det är allvarligt för det fria ordet, och större än frågan om vem som ska regera de kommande fyra åren eftersom det handlar om samhällets utveckling på lång sikt.

Han tror också att barn- och ungdomsförfattare är mer utsatta för censurförsök på grund av litteraturens lägre status och argumenten som ofta används om att skydda barn.

– Vi som skriver för barn och ungdomar är mest i farozonen och det är minst troligt att vi får uppbackning från den litterära sektorn. Till slut landade jag i att jag ändå skriver för mina läsare, och då kommer jag att skriva om det som jag tänker angår dem. ■

ICORN

INTERNATIONAL CITIES OF REFUGE NETWORK, ICORN.ORG

För ICORN:s del riktas hot mot yttrandefriheten främst mot fristadskonstnärer och de tjänstepersoner som arbetar med dem. Hoten kan komma från hemländer, diasporagrupper och antidemokratiska aktörer i Sverige. Yttrandefriheten begränsas också av försvårande migrationsregler, osäkra uppehållstillstånd och minskade kulturanslag, vilket försvårar konstnärlig verksamhet. Tjänstepersoner kan dessutom möta interna påtryckningar från politiker eller kollegor med anledning av fristadskonstnärernas arbete eller nationalitet.

ICORN stärker yttrandefriheten genom nätverksarbete, kollegialt stöd mellan medlemsstäder

Karin Hansson

NATIONELL SAMORDNARE

samt direkt stöd till konstnärer och tjänstepersoner.

För att värna yttrandefriheten krävs att politiker upprätthåller den princip om armlängds avstånd som varit rådande fram till nu och att kultur- och MR-aktörer fortsatt ger sitt stöd till fristadsfrågan.

ICORN är en internationell organisation för städer, kommuner och regioner som arbetar för yttrandefrihet. Varje medlem är en fristad som ger temporärt skydd genom residens för förföljda författare, journalister, bloggare, fotografer, curatorer, konstnärer, skådespelare, regissörer et cetera. Residenset är vanligtvis i två år. Det finns för närvarande 27 fristäder i Sverige.

ATT BLI SAMISK FÖRFATTARE ÄR ATT BLI DEBATTÖR

Elin Anna Labba

Háliidivččen čállit dán sámegillii, eatnegillii. Jag hade gärna skrivit det här på mitt språk, men att vara samisk författare är att arbeta i saknad och längtan, vare sig man skriver på samiska eller inte. Eftersom jag just nu läser den kenyanska författaren Ngũgĩ wa Thiong'o, skulle jag också kunna likna ett samiskt författarskap vid arbete på en kyrkogård. Ngũgĩ wa Thiong'o skriver i *Decolonizing language* att det för koloniala erövrare aldrig var nog att lägga till ett språk i samhällena man koloniserade: »Imperial languages had to be planted on the graveyard on the language of the dominated.«

»att vara samisk författare är att arbeta i saknad och längtan

Alla samiska språk finns på Unescos lista över utrotningshotade språk i världen, en kyrkogård av döda och eventuellt snart döda språk. De flesta samer kan inte tala samiska, och av dem som talar kan de flesta inte skriva. Det var inte många av oss som blev författare.

Jag växte upp i en miljö där nästan ingen av de äldre kunde svenska särskilt bra, ändå valde de att prata svenska med mig. Jag kan inte minnas när jag började sakna ett språk, men det var tidigt, tidigt. Jag har lagt så många timmar i mitt vuxna liv på att lära mig ett språk som nästan inte går att lära sig för att kyrkogården sträcker sig långt över fjället. Hur många böcker hade det inte kunnat bli om jag lagt all den tiden på att skriva? I boken *Reivvet kommišuvdnii* skriver dramatikern och författaren Siri Broch Johansen att hon blir argare för varje år hon pratar samiska: »För jag är arg. Jag är så arg för alla år jag har använt för språket, för att jag inte har skrivit.«

Jag är också arg, och jag är fortfarande en analfabet. Att inte kunna samiska och vara författare är för mig att vandra utan armar och ben. Jag skriver på en svenska jag egentligen önskar att jag lärt mig sämre.

Att drömma om att skriva på ett skadat minoritetsspråk är en svår dröm. Böckerna som borde finnas för att du ska lära dig existerar inte, varken för mig eller mina barn.

Skolorna du skulle vilja gå är inte där.

Stipendierna du hade sökt har ingen instiftat.

Det finns ingen struktur i Sverige som gör det möjligt för mig att bli författare på samiska, men väljer jag att skriva på svenska plogas det framför mig. Kontrasten mellan min längtan och den verklighet jag lever i kunde inte bli större. Jag längtar så att jag vissa dagar blir galen efter mitt modersmål, men ingen förväntar sig av mig som samisk författare att jag ska skriva på mitt urfolksspråk. Däremot kan jag inte längre räkna mejlen som ber mig att undervisa om det samiska.

Att bli samisk författare är att bli debattör, lärare, försvarsadvokat. Att dikta om Sápmi är att ställa sig i en offentlighet hungrig på kunskap, men också att bli måltavla för ledarskribenter, kommentarsfält och näthat. Det är så många kurser jag aldrig tagit men skulle ha behövt inför alla svar jag förväntas ge.

»Hur tänker du dig att vi ska lära oss om Sápmi om du inte förklarar?« skriver en läsare. Jag svarar att jag inte i första hand skrev för att förklara, jag skrev en bok från där jag stod, en plats jag insisterar på som central. Ändå skulle jag säga att jag tas väl hand om som författare. Att skriva på språket jag längtar efter hade varit mycket svårare.

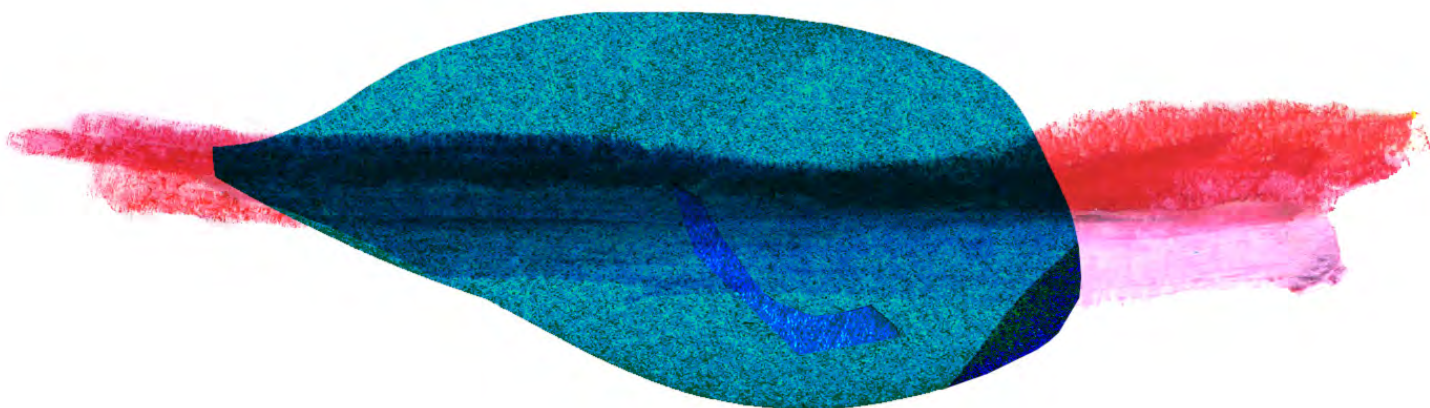
jag skriver på en svenska jag egentligen önskar att jag lärt mig sämre

Sigbjørn Skåden skriver i en essä om översättning: att skriva på samiska är att »sjösätta författarskapet i ett stupmörkt vatten där det inte utmanas, inte blir sett, men där vi håller värmen för att vi sitter intill andra i samma båt«. De få samiska författare som sitter i den båten kommer inte få samma erkännande som de som skriver på majoritetsspråken.

De som skriver på samiska kommer inte översättas, inte sälja i andra länder, inte marknadsföras, inte få priser, inte bjudas till festivaler eller bibliotek. Men de skriver och skriver, de hinner inte tänka på det. De är upptagna av dikten som ger sådana som jag möjligheten att ta samiskan tillbaka. De ger mig chansen att vara i mitt språk, sida upp sida ner, ett steg bort från kyrkogården varje dag. Det är min uppgift som författare att slåss för deras möjligheter att fortsätta skriva för oss som har en lång väg kvar att gå. ■

Om författaren

ELIN ANNA LABBA är journalist och författare. Hon har bland annat skrivit boken *Herrarna satte oss hit: om tvångsflyttningarna i Sverige* och romanen *Far inte till havet*.

Journalistförbundet

SJF.SE

Tidsandan präglas av likgiltighet och cynism i förhållningssättet gentemot yttrandefrihet och pressfrihet. Det är en farlig utveckling. Stater tar sig allt större friheter att kväsa journalistik genom repression och lagstiftning. Det är förfärande konkret i fall som med vår medlem Joakim Medin, men syns också i allvarligt minskad offentlighet och insyn, till exempel genom utlandsspionerilagen och Nato-sekretessen.

Journalistförbundet stöttar medlemmar som utsätts för repression. Vi bevakar och påverkar lagstiftning som kan inskränka journalisters förutsättningar. Vi samarbetar med nordiska och internationella organisationer för att skapa press kring hotade

kollegor. Vi driver medlemmarnas intressen i bland annat kollektivavtal för att säkra förutsättningarna för fri journalistik.

Politiker med flera måste aktivt värna offentlighetsprincipen och inte urholka den genom undantag och kryphål. Journalistik är en demokratisk funktion och yttrandefriheten kan inte kontinuerligt inskränkas utan stora negativa konsekvenser för samhället. När journalister hotas måste man agera internationellt med diplomati och här hemma genom att inte acceptera hot och trakasserier. Man måste också förstå sambandet: utan arbetsvillkor som gör oberoende journalistik möjlig finns ingen yttrandefrihet.

Ulrika Hyllert

ORDFÖRANDE

Politiska beslut inskränker yttrandefriheten

De senaste åren har en rad politiska inskränkningar på yttrandefrihetens område antingen föreslagits eller redan blivit lag. Det har visserligen tagits steg även i motsatt riktning, till exempel genom ökade krav på insyn i privata välfärdsföretag, men den huvudsakliga trenden är oroande. Det menar journalisten och yttrandefrihetsexperten Nils Funcke. De flesta försämringar han ser gäller nyhetsjournalistik, men även författare, särskilt av journalistisk litteratur, kan drabbas när offentlighetsprincipen inskränks och tryckfriheten begränsas.

– Jag är väl lite pessimistiskt lagd. Jag har hållit på med de här frågorna i så många år nu. Från krigsslutet fram till mitten av 1970-talet skedde en enorm utökning av yttrandefriheten, men de senaste tio åren har trenden vänt.

En av de största förändringarna är den så kallade utlandsspionerilagen. Egentligen är den ett avsnitt i grundlagen tryckfrihetsförordningen, vilket innebär att ändringen krävde ett mellanliggande val för att träda i kraft. Propositionen togs fram av den dåvarande socialdemokratiska regeringen och röstades igenom med stöd av de flesta partierna. Enligt lagen kan det vara straffbart att befatta sig med eller offentliggöra hemliga uppgifter som rör samarbeten med andra länder eller internationella organisationer. Därmed ökar statens möjligheter att efterforska uppgiftslämnare och använda hemliga tvångsmedel som avlyssning för att utreda brott.

– Det är en mycket ingripande åtgärd, för den trumfar till stor del meddelarfriheten, alltså rätten att lämna uppgifter till medier, säger Nils Funcke.

Han lyfter även lagen om förolämpning av tjänstemän som trädde i kraft 2025 som exempel på inskränkt yttrandefrihet.

Hot om striktare lagstiftning förekommer i debatten, som inskränkningar när det gäller föreningsfrihet och demonstrationsfrihet. Sammantaget

är de förändringar som gjorts eller föreslås allvarliga, menar han.

– De är inte proportionella, utan går som regel alldeles för långt.

Ett annat problem på yttrandefrihetsområdet för publicistiskt verksamma är att det har blivit allt vanligare att personer som uttalar sig offentligt i tal eller skrift jagas genom så kallad förtalsturism, eller SLAPP-fall (*Strategic Lawsuits Against Public Participation*). Så kallas ibland stämningar och skadeståndskrav via andra länders rättssystem. Ofta är kraven ogrundade, men risken att hamna i en rättsprocess kan stävja utnyttjandet av yttrandefriheten. En rättsprocess kan, även för den som sannolikt frikänns, ta mycket tid och kraft i anspråk.

Ett fall där svenska journalister kom i skottgluggen var när en svensk affärsman år 2020 stämde sajten Realtid och dess reportrar i brittisk domstol för ett avslöjande. Till slut nåddes en förlikning där Realtid publicerade en ursäkt, trots att inga sakfel hade konstaterats i artiklarna.

EU adresserade 2024 problematiken i ett direktiv som under 2026 blir lag i medlemsländerna. Lagen gäller vid gränsöverskridande rättsprocesser inom unionen rörande deltagande i den offentliga debatten och reglerar skyndsamt handläggning när så begärs av endera parten, samt att den som stämmer någon måste ställa säkerhet för rättegångskostnader om den utpekade kräver det och det finns särskilda skäl.

Litterära upphovs personer nämns inte specifikt i lagtexten, däremot nämns i propositionen bland annat politiska, akademiska och konstnärliga uttryck. Därför är det tydligt att litteratur omfattas. Att även författare annars hade kunnat stämmas för förtal via andra länder är alltså en teoretisk möjlighet. Eftersom Storbritannien inte längre är ett EU-land återstår möjligheten att som i Realtid-fallet stämma EU-medborgare därifrån, men

direktivet ger EU-länder rätten att vägra bistå vid verkställigheten av sådana domar. EU-direktivet ser alltså på papperet ut att kunna ha positiva effekter för yttrandefriheten inom unionen. Samtidigt har Journalistförbundet kritiserat att lagen inte gäller liknande inhemska stämningar, utan bara gränsöverskridande. De menar att den därmed kan bli ett slag i luften.

Samtidigt inträffar politiska försök att ifrågasätta principen om armlängds avstånd mellan politiken och kulturen. Ett uppmärksammat exempel under 2026 är att politiker i Lunds kommun försökte avbryta sitt värdskap för fristadsförfattaren Bissan Edwan med hänvisning till att kommunen inte delade hennes värderingar.

Flera organisationer och debattörer kritiserade planerna, då de menade att en politiskt villkorad yttrandefrihet för fristadsförfattare skulle riskera att erodera grunderna för fristadsprogrammet. Ett sådant förfarande skulle öppna även för andra politiska styren att göra godtyckliga ingripanden när de uppfattar en röst som obekväm, menade bland andra Svenska PEN.

När det gäller risken för självcensur i spåren av hot och hat på sociala medier är det viktigt att åtal väcks när någonting är uppenbart olagligt, men Nils Funcke tycker att man behöver vara beredd på mothugg som en del av offentligheten.

– Alla som ger sig ut på den offentliga arenan får förbereda sig på att tåla kritik. Det är också en del av yttrandefriheten. Men när kritiken övergår i förföljelse och hot finns ju lagstiftning som ska tillämpas, säger han.

Funcke tror att försämringarna på yttrandefrihe-

tens område fortsätter. Den globala tillbakagången för demokratin kan påverka svenska författare som är internationellt verksamma och en strypt yttrandefrihet i omvärlden skulle kunna påverka även svenska politiker när de kommer med förslag. I Sverige kan till exempel förslaget om vandelskrav på personer med utländsk bakgrund påverka deras yttrandefrihet när sådana prövningar läggs till grund för beslut om uppehållstillstånd och medborgarskap.

– Det är ett avsteg från grundlagarna, som säger att rättigheterna tillkommer var och en. Om vi får en skiktning är det inte alls bra för Sverige, som har varit en fristad för personer som är förföljda i sina hemländer. Det skulle inte bygga någon integration utan slita isär samhället om det skulle råda en annan syn på vad personer som kommer hit får yttra sig om än den som gäller för svenska medborgare.

Ska man vara hoppfull eller dystopisk i det långa loppet?

– I det långa loppet får man aldrig ge upp hoppet. Det är klart att det svänger. Ser man det mycket långsiktigt historiskt finns perioder där yttrandefriheten tagit stormsteg, som 1766 med tryckfrihetsförordningen, för att sedan i stort sett försvinna under Gustav III. Under andra världskriget fanns en mängd inskränkningar, vilket träffade författare och förläggare som var kritiska mot nazismen. Nu rullas en del tillbaka igen. Lagstiftning kan komma att tillämpas mer restriktivt, och det gör att man har det där svärdet över nacken som författare eller journalist. Men yttrandefriheten är inte så hårt begränsad i Sverige att det inte är möjligt att skriva böcker eller bedriva nyhetsjournalistik. ■

NÄR AUKTORITÄRA LEDARE INTE TÅL LITTERATUR

Joakim Medin

Jag minns tydligt tankarna i den turkiska isoleringscellen när jag bläddrade igenom de 37 sidorna i en plastpärm märkt »Undersökningsrapport«. Det här känner jag igen. Det är inte första gången en regim irriterar sig på mitt skrivande och vill tysta mig. Men det är en rejäl upptrappning.

Min första rättegångsdag den 30 april 2025 närmade sig med stormsteg. Mina advokater hade därför börjat överlämna åtalsunderlaget till mig. Förundersökningen hade sammanställts av en avdelning inom polisen som bekämpar cyberbrottslighet. Den bestod nästan uteslutande av skärmdumpade inlägg jag skrivit på Facebook och X under årens lopp. Det var delningar av mina egna artiklar och arbetsrelaterade bilder.

Artiklarna berörde Turkiets auktoritära utveckling, kurder, Mellanöstern och den svenska Nato-processen. Det såg nästan ut som ett cv över min karriär som utrikesreporter. Men det som tycktes ha provocerat mest var en reportagebok. Tre skärmdumpar föreställde inlägg från 2016 om min då nytvågna debutbok *Kobane*. Boken bygger på reportagematerial från krigets Syrien och handlar om hur de kurdiska styrkorna där blev västvärldens allierade i kampen mot jihadiströrelsen Islamiska staten. Boken handlar också om Turkiets motvilja mot dessa kurder. Inget annat förekom lika mycket i polisrapporten som den här boken.

Det här var vad som låg till grund för att jag efterlystes, greps på Istanbuls flygplats i mars 2025 och därefter placerades i det enorma Marmarafängelset tio mil väster om staden. Jag åtalades dessutom för tre pseudobrott: »förolämpning« av president Recep Tayyip Erdoğan, »medlemskap i en väpnad terroristorganisation« samt »spridning av terrorpropaganda«. Den ena saken lika absurd som den andra.

Jag dömdes villkorligt till knappt ett års fängelse för förolämpning. Kort därpå hade jag ett nytt möte med advokaterna. Den här gången hade de med sig den tidigare sekretessbelagda delen av förundersökningen. Jag var inte ensam om att ingå i den. I

materialet fanns totalt 15 svenska medborgare som kartlagts och terrorstämplats. Vi var alla efterlysta. Hälften av personerna är journalister eller författare. Jag insåg allvaret i det jag hade framför mig. Det höll på att växa från att handla om en enskild individ i turkiskt fängelse till ett systematiskt angrepp mot svenska skribenter och svensk yttrandefrihet.

Igenkänningen jag upplevde berodde på att det inte var något nytt att en auktoritär stat gick till angrepp mot mig på grund av mitt författarskap. Första gången det hände var sju år tidigare. I juni 2018 gavs min andra bok *Orbánistan* ut. Den handlar om hur Ungerns dåvarande premiärminister Viktor Orbán blivit högerradikal nationalist och monterat ned demokratin. Förlaget arrangerade en privat releasefest i centrala Stockholm som inte marknadsfördes, men den ungerska ambassaden hade ändå fått nys om den.

Efter ett inledande samtal med min förläggare kapades frågestunden av en kostymklädd man som presenterade sig som förste ambassadråd vid den ungerska beskickningen. Han sa att han var där för att kunna »rapportera hem« och levererade en lång fördömande salva där han ifrågasatte min rätt att skriva boken, påhejad av ett dussin svenskungerska Orbánsympatisörer i hans sällskap. Andra besökare berättade senare att de upplevt stämningen som obehaglig. När diplomaten till sist gick varnade han mig för att fortsätta rapportera: »Det är bra om det här är det sista du skriver om Ungern.«

Tre år senare var det dags igen. I september 2021 arrangerades utställningen »Rum för motstånd« i Litteraturens hus i Uppsala, om svenskarna Nina och Valdemar Langlets insatser för att rädda judar i Budapest undan Nazitysklands och de fascistiska Pilkorsarnas terrorvälde 1944–1945. Dåvarande ärkebiskop Antje Jackelén invigde utställningen. Därefter föreläste jag om min bok *Orbánistan* och om högerextremism och antisemitism i dagens Ungern. Jag nämnde inslag ur regimens kampanj mot den ungerskjudiske demokratifilantropen George Soros.

Två kvinnor i publiken ifrågasatte gång på gång

mina beskrivningar. Efteråt berättade arrangören att en av kvinnorna var kulturattaché vid den ungerska ambassaden. Hon hade dykt upp i lokalen några dagar tidigare, protesterat mot min medverkan och krävt att jag plockades bort ur programmet.

Incidenterna har blivit personliga erfarenheter av hur auktoritära staters tryck mot svenska författares yttrandefrihet ökar när de inte tål vad fria skribenter har att säga. Jag har lärt mig att tentaklerna kan utsträckas ända till Sverige. Andra gånger kan de resultera i fabricerade brottsanklagelser och en plötslig fängelsevisit när jag utan vetskap blivit efterlyst i landet jag ska besöka.

Jag har lärt mig att tentaklerna kan utsträckas ända till Sverige

Men jag har också lärt mig att man från svenskt håll kan reagera väldigt olika på sådana här gangstermetoder. 2018 togs den ungerska ambassadens agerande på stort allvar av den svenska regeringen. Jag blev uppringd av en tjänsteman vid Utrikesdepartementet som ville höra alla detaljer.

Ingen regeringsföreträdare har däremot kontaktat mig sedan jag släpptes ur det turkiska fängelset och kom hem i maj 2025. Varken för att stötta mig eller för att få mer information om det jag berättat i många intervjuer, att jag inte är ensam måltavla för den turkiska regimen. Att även ett halvdussin andra svenska skribenter är terrorstämplade och efterlysta.

Från regeringshåll har det sedan min hemkomst också varit helt tyst om att Erdoğanregimen fortsatt

driva på för att jag ska dömas på de kvarvarande åtalpunkterna, där mitt skrivande likställs med terrorism.

Man kan spekulera både mycket och länge om varför regeringen Kristersson agerat så här. En komplicerande faktor är att den hållit fast vid det nära samarbetet med Turkiet från Natoprocessen. Sannolikt handlar det om en avvägning där man inte vill riskera ännu en dispyt.

Själv tycker jag det vore på sin plats av regeringen att ta strid för svensk yttrande- och pressfrihet när den angrips av despoter. Dels för att sådana attacker riskerar att bli vanligare när världen rör sig i en riktning mot färre liberala demokratier och fler icke-demokratier. Dels för att min erfarenhet inte ska påverka andra journalister och författare negativt. Det är en av mina största farhågor att det som hände mig ska bidra till ökad oro och slutsatsen att det är för farligt att besöka Turkiet eller skriva om landets politik.

I ett sådant läge måste våra demokratiska företrädare sända betryggande signaler om att pennan även fortsättningsvis måste få tillåtas vara mäktigare än svärdet. ■

Om författaren

JOAKIM MEDIN är utrikesreporter på Dagens ETC som främst bevakar östra Europa och Mellanöstern. Han är författare till sju böcker, flera med internationell relevans. Han har suttit rättsvidrigt frihetsberövad i både Syrien och Turkiet.

Svenska Förläggareföreningen

FORLAGGARE.SE

Mikaela Zabrodsky

VD

Yttrandefriheten är en central fråga för oss och vi bevakar utvecklingen. Tack och lov vittnar inte bokförlagen om att de upplever rätten att ge ut böcker som hotad i Sverige. Däremot finns det andra överväganden, till exempel kommersiella och moraliska, som aktualiserar vikten av det fria ordet.

Vi ser tendenser till censur av det fria samtalet, som politiska ingrepp i bibliotekens sortiment och programverksamhet, vilket är oroande för samhället i stort. Men den grundlagsskyddade yttrandefrihe-

ten bedömer vi som robust.

Så ser det tyvärr inte ut överallt. Förläggareföreningen uppmärksammar och stöttar förlag och enskilda förläggare som hotas, förföljs och utsätts för kränkningar världen över. Särskilt engagerade är vi i den svenska förläggaren Gui Minhai, som sitter fängslad i Kina sedan 2015. Vi kräver att den kinesiska staten respekterar de mänskliga rättigheterna och att han släpps fri.

Biblioteken har blivit ett slagfält i kulturkriget

Folkbiblioteken hamnade i centrum för det som alltmer beskrivs som ett kulturkrig när Sverigedemokraterna kom till makten i Sölvesborg 2018. Styret kom i konflikt med bibliotekschefen när politikerna ville skriva om biblioteksplanen och bland annat skära i budgeten för litteratur på främmande språk. SD anklagades för att inte hålla armlängds avstånd till kulturen. Bibliotekschefen köptes ut.

Sedan dess har fler försök att detaljstyra biblioteksverksamhet politiskt rapporterats, såväl i medierna som genom rapporteringsfunktionen »Otillbörlig påverkan«, som Svenska PEN driver i samarbete med Svensk biblioteksförning och Dawit Isaak-biblioteket. Underlaget från den rapporteringen är för litet för att säga något generellt, men flera partiers representanter förekommer. Bland de enskilda fallen är SD-politiker klart överrepresenterade.

Forskare vid Linnéuniversitetet i Växjö har i en artikel kallat folkbiblioteken för en kanariefågel i kolgruvan för demokratin. Metaforen härrör från det levande varningssystemet för kolmonoxid i forna gruvor, en tidig signal om att en katastrof är i antågande. Om biblioteken skulle tystna som oberoende institutioner vore det ett allvarligt tecken på att demokratin är på tillbakagång.

Enligt forskarna är det ofta SD-politiker som ligger bakom klåfingrigheten på biblioteksområdet. Ett exempel på det tar Alexandra Pascalidou upp i en egen text i den här rapporten, när två kommunpolitiker försökte stoppa hennes författarsamtal på biblioteket i Lilla Edet (se sidan 12).

Folkbiblioteken är den enda lagstadgade kommunala publika kulturverksamheten, vilket innebär att dessa har en särställning som samhällsinstitution. Alla kommuner måste erbjuda ett bibliotek och det måste göras på ett sätt som är tillgängligt för alla. Enligt lagen ska biblioteken verka för demokrati, kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. De ska

främja litteraturens ställning och intresset för bland annat bildning och upplysning. Skrivningarna implicerar att politiker inte ska lägga sig i detaljer.

– Biblioteken är en fysisk manifestation av de värden den liberala demokratin står för, att vi ska kunna utbyta åsikter med varandra, vi ska ha fri tillgång till information och kunskap, ha möjlighet att uttrycka oss och tänka och tycka vad vi vill, säger Hanna Carlsson, docent i biblioteks- och informationsvetenskap och en av författarna till artikeln från Linnéuniversitetet.

Biblioteken har ett starkt symbolvärde både för dem som vill försvara den liberala demokratin och för dem som ifrågasätter den. Därmed kan de fungera som värdemätare på demokratins tillstånd.

– I våra studier har vi sett hur man använt biblioteken som spelplats för att ifrågasätta demokratiska värden, men också i kulturkrigsorienterade kamper.

**› biblioteken är en fysisk
manifestation av de värden den
liberala demokratin står för**

Hur mycket pengar som ska satsas på de kommunala biblioteken står inte i lagen. Alltmer ansträngda kommunala budgetar har inneburit nedskärningar i biblioteksverksamheterna. Coronapandemin och dess effekter fördjupade underskotten och Rysslands invasion av Ukraina har bland annat fört med sig en omprioritering till investeringar i beredskap.

Det är landsbygdskommunerna som gör störst nedskärningar i biblioteksverksamheten. Storstadskommunerna har i stället ökat sina utgifter för biblioteken, men räknat per invånare har även de minskat budgetarna som en konsekvens av att de inte har räknats upp i paritet med befolkningstillväxten.

En rapport från Svensk biblioteksförning visar att bibliotekens resurser i genomsnitt har minskat

även relativt till annan kommunal verksamhet och som andel av kommunernas budgetar.

Även antalet biblioteksbesök minskar. Mellan 2014 och 2024 gick besöken på folkbiblioteken ner i samtliga kommuntyper. Minskningen var mellan 28 och 46 procent, med störst minskning på landsbygden. Under 2024, det senast publicerade statistikåret för folkbiblioteken, var en fjärdedel av befolkningen aktiva låntagare. Det hade skett en liten ökning av de fysiska besöken jämfört med året före.

Folkbiblioteken är nödvändiga för att ett lokalt kulturliv ska finnas i hela landet, menar författarna till Svensk biblioteksförnings rapport. Biblioteken är tillsammans med studieförbunden en infrastruktur för kultur och folkbildning och nedskärningar drabbar särskilt landsbygden och de invånare som i övrigt har ett lågt deltagande i sådana sammanhang.

Trots lägre medelstildelning hålls fortfarande många evenemang på biblioteken. Ett populärt tema för sådana kommer från teatersällskapet *Bland drakar och dragqueens*, som gör hundratals föreställningar varje år. De besöker utöver bibliotekens barnavdelningar även bland annat äldreboenden. Men deras framträdanden har hamnat i skottgluggen för högerextremister som klagat på biblioteksverksamheten.

vi måste hitta nya sätt att göra läsning glamoröst, coolt, häftigt och spännande

Med utgångspunkt i litteraturen håller sällskapets skådespelare i sagostunder och teater- och musikal-föreställningar. Många barn och föräldrar älskar deras prisbelönta framträdanden. De har också skrivit en barnbok. Syftet är bland annat läsfrämjande i en tid av minskat läsande bland unga.

– Vi måste hitta nya sätt att göra läsning glamoröst, coolt, häftigt och spännande. Det skrivna ordet är hotat på så många plan med bland annat digitalisering och AI, säger Petter Wallenberg, sällskapets initiativtagare och regissör.

Han hade velat lägga kraften på läsfrämjandet och publikens upplevelse, men har ofrivilligt tvingats in i ett kulturkrig. Sverigedemokratiska politiker eller till dem närstående nätverk och personer har anklagat dem för att vara mentalsjuka och jämförbara med pedofiler. De utsätts för uppenbart organiserade hatstormar på internet som vid vissa

tillfällen har inneburit att det kommit hundratals meddelanden i minuten.

Petter Wallenberg har behövt lägga tid och energi på att avfärda absurda påhopp om att sällskapets barnbok skulle handla om sex från personer som inte läst den. *Bland Drakar och Dragqueens: Sagobok* innehåller i själva verket precis som föreställningarna nytolkningar av klassiska sagor.

I Jönköping försökte nazister från Nordiska Motståndsrörelsen, NMR, störa ett framträdande genom att sätta upp sina budskap på evenemang-lokalen. Liknande störningar hade tidigare skett i Nykvarn och Täby. På Östersunds bibliotek trängde sig en person med koppling till NMR in och blev hotfull. I Helsingfors väntade två män på en av sällskapets artister utanför biblioteket. Han sprang och gömde sig på en restaurang medan männen väntade utanför. Själv har Petter Wallenberg anklagats för att vara pedofil och våldtäktsman.

– Vi har varit förföljda av nynazister i åtta års tid. Vi kan inte ha turnéschemat på internet, för då kommer NMR. Vi har sett hur hatet mot vår verksamhet har gått från nynazistiska falanger till att leta sig in i legitima politiska sammanhang. I dag hymlas det inte om att det finns krafter som vill ta bort hbtq-personers rättigheter.

Samtidigt som Petter Wallenberg ser med oro på angreppen kan han i någon mån skratta åt dem.

– Det roliga med extremhögerns påhitt om att skydda barn är att ingen av dem har sett våra föreställningar. Det är spekulationer och fantasier utifrån deras fördomar, där de inte tror att en hbtq-person kan göra annat än att exponera världen för sin sexualitet och identitet, eftersom de själva har så mycket hat mot hbtq-personer.

En av de mest handgripliga attackerna riktade mot *Bland drakar och dragqueens* inträffade i början av 2024 när sällskapet hade en föreställning på ett bibliotek i Haninge. De båda högerextrema aktivisterna Christian Peterson och Nick Alinia dök upp för att inför rullande videokamera fråga ut artisten vid sagostunden, som var fullsatt med barn och föräldrar. Men de hindrades av bibliotekspersonalen. I stället utsattes medarbetarna för påstridiga frågor om varför de »bjuder sexualaktivister« till biblioteket för att prata med barn, allt medan föräldrar lotsade förbi sina barn. Bibliotekarierna kallades för »batikhäxor« i klippet.

– Vår artist var tvungen att fly ut bakvägen och biblioteket behövde ha polisbeskydd i en månad, säger Petter Wallenberg.

En dag efter att filmen publicerades fick han höra att en SD-politiker i Örebro hade pratat i kommunfullmäktige om dragartister som höll quiz för tvååringar om könstillhörighet. Biblioteket hade haft en tipspromenad för större barn om bland annat könsnormer, men inget quiz för tvååringar.

– Det var en mycket specifik retorik som förekom i den här filmen, så det var uppenbart att de här miljöerna tar del av varandras material.

Efter incidenten i Haninge har mängder av hatiska kommentarer skrivits på sociala medier och SD-politiker har försökt tränga sig in på föreställningar. Till slut fick Petter Wallenberg nog och började polisanmäla dem som deltog i hatstormarna.

– Det kunde handla om att vi ska dö eller sprängas i bitar, att vi är pedofiler eller andra grova brottsanklagelser. Jag har polisanmält 200 personer och hittills har 20 av dem dömts.

Under rättsprocesserna har Petter Wallenberg ibland behövt förklara även för polis och domstolar att Bland drakar och dragqueens inte handlar om sex eller pedofili, eftersom dessa påståenden dykt upp i förhör med gärningsmännen. Men polisen och rättsväsendet har tagit hatbrotten på allvar.

Domarna gäller brott mot lagen om hets mot folkgrupp. En ledarskribent till höger har sedan dess skrivit att lagen är en för stor inskränkning av yttrandefriheten, utan att sympatisera med yttrandena i sak. En annan har hävdats att framträdanden med dragartister motverkar sitt syfte och ökar intoleransen, helt enkelt genom att de syns i samhället. För att inte möta motstånd borde de ligga lågt i stället för att testa gränser, särskilt när finansieringen sker med offentliga medel, menade han. Petter Wallenberg ser exemplen som uttryck för glidningar där »den anständiga högern« börjat tolerera intoleransen.

– Det är en förskjutning att en extrem ideologi kommer in i legitima politiska sammanhang.

det är en förskjutning att en extrem ideologi kommer in i legitima politiska sammanhang

Trots utmaningarna är Petter Wallenberg hoppfull inför framtiden. När han bemöter hatkommentarer på sällskapets sociala medier har han sina följare med sig och möts av glada tillrop som får hatarna att framstå som löjliga.

– Samhället går mot mer fragmentering och

polarisering, men om man tittar på var vi står nu, så vinner vi den här kampen. Vi har 20 fällande domar och svenska folket går man ur huse till våra föreställningar. När det kommer in försök till hatstormar får de mothugg från våra följare. Vi har tuffa bibliotekarier som står emot. Det blir allt tydligare att de här krafterna är få, men högljudda.

För biblioteksforskaren Hanna Carlsson är händelserna kopplade till dragartister de tydligaste exemplen just nu på hur biblioteken angrips. Angreppet förstärker bilden av att det pågår en strid om hur samhället bör se ut, vilka som får ingå i det och vilka som får komma till tals i offentligheten.

Andra ämnen där det offentliga samtalet på biblioteken utmanas är klimatfrågan och internationella konflikter.

– En del blir rädda eller tvekar inför att hålla vissa typer av evenemang eftersom man vet att det kan leda till hotfulla situationer för personalen, som i viss mån även kan drabba biblioteksbesökare, säger hon.

det påverkar biblioteken när det ses som ett ideologiskt uttryck att stödja mångfald och pluralism

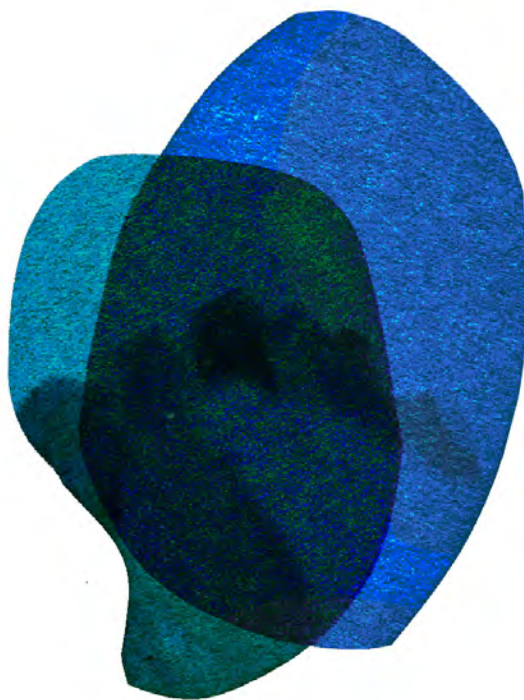
Men är det inte en allmänt försvagad tillit till samhällets institutioner?

– Jo, det pågår ett slags fragmentering av det som är *common ground*, som beror på flera olika saker. Biblioteken är en av de institutioner som har åtnjutit starkast tillit. Men man har ett tydligt uppdrag att verka för den liberala demokratin, och det blir ett problem när överenskommelsen om att det styrelseskicket är det lämpligaste inte längre gäller.

Den politiska trenden med en längtan efter starka, effektiva ledare går sällan ihop med den liberala demokratis långsammare kvarnar och konsensusökande. Konflikten gör att den position som kommer till uttryck i regeringsformen och tidigare ansågs vara neutral alltmer knyts till en åsikt på den politiska skalan.

– Det påverkar naturligtvis biblioteken när det ses som ett ideologiskt uttryck att stödja mångfald och pluralism. För inte så länge sedan uppfattades det som en okontroversiell del av de mänskliga rättigheterna, nu ses det som aktivistiskt.

Hanna Carlsson och hennes forskarkollegor har uppfattat en större skepticism mot biblioteken hos sverigedemokratiska väljare. Dessa ser oftare

biblioteken som representanter för ett etablissement de är kritiska emot.

– SD har som kulturpolitisk utgångspunkt ett annat förhållningssätt till armlängds avstånd. Jag uppfattar det som att de tycker att politiker bör ha större inflytande över den skattefinansierade kulturens innehåll, och eftersom armlängds avstånd inte är lagstiftning utan en princip kan den lätt ändras.

Så hur ska man förhålla sig till den bibliotekskri-

tik som populistiska krafter driver? Hanna Carlsson tycker att det är viktigt att man inte blir ängslig och låter sig hämmas redan innan någon kritik har uttryckts.

– Det finns en fara i att överdriva riskerna, för man kan späda på en känsla av att det inte går att anordna en sagostund för att man kommer att få hat och hot. I många fall har man bara fått positiv uppskattning och jättemycket stöd. ■

Svensk biblioteksforening

BIBLIOTEKSFORENINGEN.SE

Silvia Ernhagen

GENERALSEKRETERARE

Ett av de största hoten mot yttrandefriheten för våra medlemmar – bibliotek och bibliotekarier – är ett ökande intresse från politiken och allmänheten att styra verksamheten och medieurvalet. Vi hör om en växande själv censur när kontroversiella frågor ska hanteras. Resursbrist riskerar även att försvaga bibliotekens oberoende roll som öppna kunskapsinstitutioner.

Svensk biblioteksforening försvarar yttrandefriheten genom att sprida kunskap om hur svåra situationer kan hanteras och bilda opinion för bibliotekens demokratiska uppdrag. Vi samlar och

synliggör erfarenheter från medlemmar och verkar för stark professionell etik och integritet, samt kollegialt stöd.

För att värna yttrandefriheten krävs att politiker respekterar armlängds avstånd, säkerställer långsiktig finansiering och ger tydligt stöd när bibliotek utsätts för påtryckningar. Huvudmän och chefer måste prioritera personalens säkerhet och kompetens, samt stå upp för bibliotekens uppdrag att säkerställa fri tillgång till information, verka för det demokratiska samhället, bildning och kultur, och inte minst – åsiktsfrihet.

VIKTIGAST AV ALLT ÄR ATT VI FORTSÄTTER SKRIVA

Emma Karinsdotter

Mejlens ämnesrad löd »Inställt författarbesök«. Jag läste med stigande förvåning. Litteraturfestivalen som bokat mig för workshops med barn i lågstadiet hade fått en plötslig avbokning. En lärare hade bläddrat i *Lisbet och Sambakungen* och upptäckt ett avsnitt med »en homosexuell farmor som hänglar med sin tjej«. Det var »inte alls bra att våra barn ska behöva höra sånt här«. Arrangören hade uppmanat skolan att läsa hela boken, men de sa att de redan hade gjort det.

Scenen som gjorde dem extra upprörda handlar om när min huvudkaraktär Sambakungen, en geléhallonälskande farmor och före detta hemlig agent, och hennes flickvän Agatha Fox »pussades så det smackade och smällde«, »tumlade runt i köket« och Sambakungen sa till sitt barnbarn Lisbet att de »tantsnuskar«.

Boken hade fått ett varmt mottagande av både läsare och kritiker. Jag gjorde många workshops vid den här tiden och hade aldrig varit med om en liknande reaktion.

När det här hände levde jag i en samkönad relation och hade såklart stött på homofobi förut. När jag växte upp i Ronneby på 1990-talet hade jag inte språket, jag visste inte vad lesbisk var. Som tonåring fick jag lära mig att »homo« var ett skällsord. Även i jobbet som författare fick jag sedan möta homofobi, men det var subtilt och sällsynt. Till exempel kunde en lärares blick gå från att vara öppen och varm till stressad och avvisande, eller samtalet i personalrummet mellan workshoppen plötsligt dö ut, när de förstod att Sambakungen var lesbisk eller att jag levde i en samkönad relation.

Men avbokningen var något nytt, för jag fick inte ens träffa barnen i klassen. Jag blev ledsen, arg och kränkt över att det fanns lärare som ville göra världen mindre, som ville »skydda« barn från mig och min bok. Men mest upprörd blev jag för barnens skull. Hade vi inte kommit längre än så här? Skulle fler barn växa upp utan att höra ordet lesbisk, som om det var något att skämmas för?

Festivalarrangören tog strid och skrev till skolan

om värdegrundsfrågor, till kommunen om läroplanen och till mig det finaste mejl en författare kan få i en sån här situation. Jag var ledsen, men kände stark uppbackning från både festivalen och förlaget.

Det gick några år. Jag gav ut fler böcker och började bli en etablerad barnboksförfattare. Jag fick en agentur som sålde rättigheterna till utlandet. Jag fick höra om upprörda kommentarer på tyska Amazon över att det var en lesbisk karaktär i en barnbok, men jag läser inte sådant själv och påverkades inte.

När en bok översattes ville det utländska förlaget ibland ändra i manus. Oftast handlade det om att de ville rita egna illustrationer för att passa den rådande estetiken i landet. Men när *Lisbet och Sambakungen* skulle ges ut i Japan hände något annat.

Jag hade först blivit vansinnigt glad. Japan hade varit en dröm för mig och japansk kultur har influerat mig mycket. Det var roligt att träffa min översättare. Vi samtalade i flera timmar om bakgrunden, kulturella referenser och språkliga utmaningar, allt för att översättningen skulle bli så bra som möjligt. Men sedan sa hon att Sambakungens flickvän såklart fick vara vän i stället, »eftersom Japan är ett traditionellt land« och »karaktärer i japanska barnböcker inte är homosexuella«.

»**skulle jag gå med på ändringarna för att uppfylla min dröm?**«

Det kändes personligt. De ville ha min bok, men inte som den var. De ville jobba med mig, men inte med hela mig, som om jag hade något att skämmas över. Mest ledsen blev jag för alla barn som inte skulle få chansen att träffa Sambakungen på riktigt och gå miste om en rikare värld. Jag sa allt detta till översättaren.

Skulle jag gå med på ändringarna för att uppfylla min dröm om att få boken översatt till japanska? Eller skulle jag ta tillbaka rättigheterna för att markera? Men då skulle ju barnen i Japan aldrig få träffa Lisbet eller hennes farmor.

Efter några månader hörde översättaren av sig på nytt. Förlaget hade nu läst hela översättning- en och ändrat sig. Hon kunde fortsätta vara ihop med Agatha Fox, men scenen när de »tantsnuskar« fick bli discodans i stället. Där gick gränsen, men det kunde jag acceptera. Jag tror inte att någon alls hångrar i en japansk barnbok, då Japan är ett land där man oavsett sexuell läggning inte ens hål- ler hand offentligt. Det viktigaste för mig var att de inte ändrade på Sambakungens person.

I efterhand har jag förstått att det var översät- taren som såg till att Sambakungen fick förbli les- bisk. För det är jag henne evigt tacksam. Jag brukar berätta den här historien när jag träffar barn och har workshops utifrån böckerna. Jag vill att de ska veta två saker: Alla gör fel ibland, men alla kan ock- så ändra sig. Och om någon någonsin får dem att skämmas över vilka de är så att de får ont i magen, ska de aldrig ändra på sig själva – det är den andra personen som ska ändra på sitt sätt att vara. Därige- nom har den här erfarenheten fått en mening.

En stor upplevelse för mig var när jag hade workshop på Itabashibiblioteket i Tokyo och fråga- de om någon hade läst boken. Tre barn och en glad bibliotekarie räckte upp handen. Då tänkte jag på barnet som en gång var jag, med långa flätor och all- varligt ansikte. Hon som inte visste att ordet lesbisk fanns, hon som brukade känna sig som ett UFO. Det kändes som att jag hade gjort någonting för att hjälpa henne.

Det var först där och då som jag på riktigt förstod att vi som författare kan förändra människors liv.

Jag tänker ofta på en frågestund jag hade vid ett författarbesök för några år sedan. Flera händer va- jade i luften. En flicka viftade så ivrigt med handen att hon liksom hoppade på stolen. När hon fick ordet sa hon: »Jag har en fråga om Sambakungens flickvänner«. Jag drog efter andan. »Jag undrar... hur många är de?«

Nästan alltid är det vi vuxna, inte barnen, som har fördomar. Det är nog därför jag helst skriver för barn, även om jag debuterade med vuxenlitteratur. Barn som grupp har ett mer öppet sinne och drivs oftare av nyfikenhet än av rädsla.

När jag träffade en iransk-amerikansk kollega, Abdi Nazemian, på en litteraturfestival i Tyskland förra sommaren, pratade vi om förbjudna böcker. Hans böcker är förbjudna i flera amerikanska del- stater. Han sa att det viktigaste inte är att prata om censuren, utan om motståndet mot den. Jag landar nog själv där också. Människor kommer alltid att försöka tysta och begränsa oss. Vårt jobb är att se till att de inte får lagligt stöd för att stoppa vissa böck- er och berättelser, och att vi lär oss göra motstånd. Men viktigast av allt är att vi fortsätter skriva. ■

Om författaren

EMMA KARINSDOTTER är barnboksförfattare med cirka 10 utgivna böcker, översatta till 15 språk. Mest känd i Sverige är serien om *Lisbet och Sambakungen*, med il- lustrationer av Hanna Gustavsson och Agnes Jakobsson.

DIK

DIK.SE

DIK har i flera undersökningar sett hur den demo- kratiska takhöjden successivt sänkts. Allt fler biblio- tekarierna och museianställda upplever påtryckningar. Det leder till att man på förhand väljer bort äm- nen som kan leda till hat och hot eller kräva extra säkerhetsinsatser. Ofta handlar det om frågor som hbtqi, mångfald och jämställdhet. Många beskriver att ämnen som tidigare har varit okontroversiella väcker reaktioner.

Vi tar strid för våra medlemmar och deltar ak- tivt i den offentliga debatten. Vi tar fram rapporter,

träffar politiker, anordnar seminarier och mycket mer. Allt detta för att försvara våra medlemmars rättigheter.

För att säkra kulturens oberoende måste politiker på alla nivåer hålla armlängds avstånd. Det kräver ökad kunskap om kulturinstitutionernas uppdrag, att arbetsgivare markerar mot påtryckningar och att anställda ges rätt förutsättningar. Utan tillräckliga resurser riskerar yttrandefriheten att urholkas, även utan formella förbud.

Anna Troberg

FÖRBUNDSORDFÖRANDE

Sammanfattning

Världen står på många sätt vid ett vägskil mellan demokratisk och auktoritär utveckling. Det är tydligare än på mycket länge att demokratin är hotad även i stater där många antagit att demokratiutvecklingen mest är ett ämne för historiker. Den liberala demokratin försvarare har länge snarare agerat som förvaltare. Men de senaste årens utveckling har visat att demokratin inte är ett uppnått tillstånd, utan något som måste upprätthållas i aktiv handling.

Samma sak gäller för det fria ordet. Längre fanns i Sverige och andra länder i västvärlden inget större behov av att aktivt kämpa för tryck- och yttrandefriheten. Segrarna var vunna och man kunde lägga kraften på att informera om hur vi nådde dit. Men inte längre. Den pågående globala nedmonteringen av demokratin innebär också att yttrandefriheten attackeras. Auktoritära regimer förutsätter att medier, författare och olikänkade inte tillåts verka fritt.

Ur ett internationellt perspektiv står sig svensk yttrandefrihet ännu stark, men hoten finns där. När det oroliga omvärldsläget frammanar starka ledare utan demokratisk legitimitet mobiliserar även demokratiska stater mot hoten, men ofta sker det genom att friheter vi har tagit för givna får stryka på foten när kontrollfunktionerna blir fler genom mer övervakning, hårdare regleringar och mindre modifierade stater som väljer att agera diplomatiskt försiktigt för att skydda viktiga allianser.

I den här rapporten vittnar svenska författare, journalister, forskare och andra publicistiskt verksamma om hur yttrandefriheten attackeras. När auktoritära regimer lyckas nå över nationsgränserna och det transnationella förtrycket drabbar exilförfattare och andra granskande eller kritiska röster påverkas även yttrandefriheten i länder som Sverige. Samtidigt hittar antidemokratiska aktivister varandra på en global arena där de kan lära av varandra.

Inom Sverige kraftsamlar aktivistnätverk för att attackera olikänkade, främst högerextremister med kopplingar till etablerade politiska partier men också andra åsiktsriktningar.

Folkbiblioteken är en av arenorna för kampen om det fria ordet, där armlängds avstånd från politiken inte längre är en självklarhet och bibliotekens demokratiska uppdrag krockar med politiska ambitioner i en alltmer polariserad verklighet. Där attackeras inte bara litteraturen, utan även normbrytande framträdanden av olika slag.

Dessutom pågår en veritabel kamp om verkligheten där språket förvrängs för politiska syften och falska fotografier och videor skapade med AI används för att förvränga bilden av verkligheten och få människor att inte längre lita på det som är sant.

Svenska PEN:s enkät och intervjuer i denna rapport samt flera av de fristående texterna vittnar om ett hårdnande klimat för dem som verkar i offentligheten som författare, journalister, forskare och debattörer. Åtskilliga litterärt verksamma utsätts för hat och hot på grund av sitt arbete, i synnerhet de med utländsk bakgrund. Personer som tillhör någon minoritet, som till exempel samer, judar eller hbtq-personer, drabbas som kollektiv utifrån fördomar om sin grupp samtidigt som stödet från samhället ofta är svagt.

Några författare väljer själv censuren för att de inte orkar med ett drev av troll och debattörer som kan vara allt från inlägg i sociala medier till kontaktförsök, hotfulla och obehagliga brev eller rena sabotage i form av till exempel falska anmälningar till socialtjänsten.

Andra väljer i stället att ta strid för de rättigheter som tillkommer var och en på papperet men som i praktiken inte längre är självklara. De fortsätter skriva och utmana med sin tid, sin energi och sitt välbefinnande som insats.

Försvaret för yttrandefriheten har alltid varit performativt, det behöver ständigt upprepas för att upprätthållas. I vår utmanande tid krävs dessutom kraftsamling från civilsamhälle, politiska beslutsfattare och rättsväsende. Det kan dock inte ske med metoder som inskränker yttrandefriheten, utan behöver ske genom folkbildning, kollektivt stöd och uppslutning bakom grundläggande värden. ■

Summary in English

In many respects, the world stands at a crossroads between democratic and authoritarian trajectories. It is clearer than it has been for a very long time that democracy is under threat even in countries where many assumed that democratic development was an academic issue mainly within the historical domain. For a long time, the defenders of liberal democracy acted chiefly as stewards. Recent developments, however, have shown that democracy is not a settled condition, but something that must be actively sustained.

The same is true of freedom of expression. For a long time, there was in Sweden and other Western countries little perceived need to actively defend freedom of the press and freedom of expression. Those victories were considered won, allowing attention to shift towards explaining how they had been achieved. That is no longer the case. The ongoing global dismantling of democracy also means attacks on freedom of expression. Authoritarian regimes are inherently incompatible with the right for the media, writers and dissenting voices to operate freely.

From an international perspective, freedom of expression in Sweden remains robust, yet the threats are unmistakably present. As an increasingly volatile global environment enables the rise of strong leaders with no democratic legitimacy, democratic countries also mobilise against perceived threats. This, however, often takes the form of eroding civil liberties long taken for granted, as control mechanisms expand through increased surveillance, stricter regulation, and countries acting with diminished political courage, choosing diplomatic caution to safeguard key alliances.

In this report, Swedish authors, journalists, researchers and other publicists testify to attacks on freedom of expression. When authoritarian regimes succeed in reaching beyond their national borders, and transnational repression affects writers in exile and other investigative or critical voices, freedom of expression is also undermined in countries like Sweden. At the same time, anti-democratic activists find one another in a global arena, where they exchange experiences and learn from each other.

Within Sweden itself, activist networks are consolidating their efforts to target dissenting voices—primarily right-wing extremists with links to established political parties, but also actors from other ideological currents.

Public libraries constitute one of the key arenas in

the struggle over the free word. Here, the arm's-length principle between politics and culture can no longer be taken for granted, and libraries' democratic mandate increasingly collides with political ambitions in a polarised climate. In this context, not only literature is challenged, but also norm-breaking events and appearances of various kinds.

On top of this, a veritable struggle over reality is unfolding. Language is distorted for political purposes, while AI-generated images and videos are used both to falsify representations of reality and to undermine public confidence in what is true.

The survey and interviews conducted by PEN Sweden for this report, together with several standalone contributions, testify to a hardening climate for those who take part in the public sphere as writers, journalists, researchers and commentators. A significant number of literary professionals are subjected to hate and threats as a consequence of their work, particularly those with a foreign background. People belonging to minorities—such as Sami people, Jews or LGBTQ persons—are targeted collectively on the basis of prejudice, while societal support is often insufficient.

Some authors resort to self-censorship, having neither the capacity nor the resilience to endure campaigns of harassment from anonymous as well as public pundits. These may range from social media attacks to intrusive contact attempts, threatening or abusive letters, or outright sabotage, such as false reports to the social authorities about abuse or mistreatment of someone's children.

Others, by contrast, choose to fight for rights that formally belong to everyone, but which in practice can no longer be assumed. They continue to write and to challenge prevalent conditions, investing their time, their energy and their personal well-being.

The defence of freedom of expression has always been inherently performative; it must be repeatedly enacted in order to endure. In the present climate, however, this defence also requires mobilisation across civil society, political leadership and the justice system. This cannot be achieved through measures that themselves restrict freedom of expression, but must instead be grounded in public education, collective support and a sustained commitment to fundamental democratic values. ■

Referenser

- Fredrik Hanell, Hanna Carlsson, Lisa Engström & Joacim Hansson (2024). »Canaries of Democracy: The Role of Public Libraries in Times of Political Turmoil«. *Public Library Quarterly* 44:2, 198-222, DOI: 10.1080/01616846.2024.2385741
- Folkbildningsrådet, Studieförbunden i samverkan och Svensk biblioteksförning (2025). *Vid vägs ände? Hur nedskärningar för folkbibliotek och studieförbund påverkar kulturens infrastruktur*.
- Kungliga biblioteket (2025). *Bibliotek 2024. Sveriges offentligt finansierade bibliotek*. Diarienummer: KB 2025-30.
- Plesner, Åsa (2021). *Folkbibliotekens ekonomiska förutsättningar sedan 2000*. Svensk biblioteksförning.
- V-dem Institute (2026). *Democracy Report 2026. Unraveling The Democratic Era?* bit.ly/vdem26
- Economist Intelligence (2025). *Democracy Index 2024. What's wrong with representative democracy?*
- Unesco (2025). *World Trends in Freedom of Expression and Media Development. Global Report 2022/2025*.
- Institutet för mänskliga rättigheter (2025). *Årsrapport 2025*. Diarienummer 3.1.1-465/2024.
- Regeringen (2025). *Genomförande av direktivet om skydd för personer som deltar i den offentliga debatten samt införande av en ny tredskodomssanktion*. Proposition 2025/26: 64.
- Reporters sans frontières/Reportrar utan gränser (2026). *World Press Freedom Index 2026*.
- Nordiska ministerrådet/Kulturanalys Norden (2024). *Hot, våld och trakasserier mot konstnärer och författare i Norden*. Nordisk kulturfakta 2024:05.
- Myndigheten för kulturanalys (2016). *Hotad kultur? En undersökning om hot, trakasserier och våld mot konstnärer och författare i Sverige*. Rapport 2016:3.
- Svensson, Måns m.fl. (2021). *Näthat och demokratiskt deltagande – en kunskapsöversikt*. Brottsoffermyndigheten.

Yttrandefriheten är det första som hotas när antidemokratiska krafter flyttar fram positionerna. Inte sällan är det kulturutövare som drabbas först. Hat, hot och attacker mot litterära utövare riskerar att leda till självcensur och att det offentliga samtalet hämmas när det behövs som mest. I Svenska PEN:s rapport berättar författare, forskare och sakkunniga som står mitt i striden om det fria ordet om sin syn på statusen för den litterära yttrandefriheten i Sverige och utmaningarna för framtiden. Inställda författarbesök, transnationellt förtryck och utrotningshotade språk är några av de ämnen som berörs.

Redaktör: Kolbjörn Guwallius.

Övriga medverkande skribenter: Liza Alexandrova-Zorina, Kerstin Almegård, Kurdo Baksi, Emma Karinsdotter, Elin Anna Labba, Ola Larsmo, Joakim Medin, Alexandra Pascalidou, Ak Welsapar.

Svenska PEN grundades 1922 och bevakar, kartlägger och motverkar hoten mot det fria ordet, i Sverige och internationellt. Organisationen sprider kunskap och engagemang för det fria ordet genom debatt, föreläsningar och programverksamhet.

Svenska PEN är en del av PEN International, en världsomspännande organisation för författare som verkar för yttrandefrihet över hela världen. Namnet PEN är en akronym för Poets, Essayists, Novelists. I nutid är en större grupp verksamma inom det litterära fältet välkomna som medlemmar.

ISBN tryckt: 978-91-991516-0-1

ISBN pdf: 978-91-991516-1-8